

PROJEKT „MONITORING KORUPCIJE I ZAŠTITA INTEGRITETA“

Izabrana nabolja iskustva iz prakse
Evropske unije u obrazovanju i edukaciji
o borbi protiv korupcije

PROJEKT FINANSIRA
EVROPSKA UNIJA

Vanjskopolitička
inicijativa BH

Uređivački kolegij

Vanjskopolitička inicijativa BH

“Vanjskopolitička inicijativa BH je nevladina, neprofitna organizacija posvećena promišljanju i analiziranju vanjske politike, međunarodnih odnosa i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine”

Lektor

Faik Imamović

www.vpi.ba

info@vpi.ba

Dizajn i štampa:

Arch Design

Tiraž: 70 kom.

Sarajevo, januar 2013.

Ovu nezevisnu publikaciju je pripremila Vanjskopolitička Inicijativa BH (VPI BH) uz finansijsku pomoć Europske unije. Pogledi izneseni u ovoj publikaciji su stoga pogledi VPI BH i ni u kojem slučaju ne oslikavaju poglede Europske unije.

PROJEKT „MONITORING KORUPCIJE I ZAŠTITA INTEGRITETA“

**Izabrana nabolja iskustva iz prakse
Evropske unije u obrazovanju i edukaciji
o borbi protiv korupcije**

PROJEKAT FINANSIRA
EVROPSKA UNIJA

Vanjskopolitička
inicijativa BH

Sadržaj

I. Rezime	3
II. Uvod.....	5
Projekt; svrha izvještaja.....	7
Opseg izvještaja; primjenjiva ograničenja	8
Organizacija izvještaja.....	9
Korištena metodologija.....	10
III. Borba protiv korupcije u općem obrazovanju	13
1. Italija	14
2. Litvanija	15
3. Poljska.....	16
4. Bugarska	17
5. Hong Kong	18
IV. Borba protiv korupcije u visokom obrazovanju	20
1. Ujedinjeno Kraljevstvo.....	22
2. Njemačka	22
3. Mađarska.....	23
5. Litvanija	25
6. Poljska	26
7. Bugarska	27
8. Hong Kong	28
V. Online edukacija o borbi protiv korupcije	30
VI. Rezultati istraživanja	34

I. Rezime

Ovaj izvještaj se bavi odabranim obrazovnim praksama u sektoru za borbu protiv korupcije. Poseban naglasak stavljen je na relevantne najbolje prakse u Europskoj uniji, s ciljem da se naglase različiti pristupi istraživanju predmeta borbe protiv korupcije i integriteta u vezi s obrazovanjem i edukacijom o antikorupcijskom djelovanju. Analiza je vođena ambicijom da se prikažu prakse u obrazovanju i edukaciji koje u velikoj mjeri vode i na njih utječu nevladine organizacije. Vođeno, međutim, idejom da otkrije što više raznolikosti u pogledu obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije i pruži sveobuhvatno viđenje posebno uspješnih primjera i trendova, istraživanje će dodati gore navedenom spektru jedinstven aspekt odabranih studija slučajeva iz zemalja izvan EU-a. Razlog takvog pristupa odnosi se na samu specifičnost obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije, osobito na njihov nastanak i razvoj. Teme *borba protiv korupcije* i *integritet* donedavno su uglavnom obrađivane kao teme u akademskoj nastavi na razini etike i poboljšanja kvaliteta javnog sektora. Nedavna globalna kretanja koja su pokrenula pitanje obrazovanja o borbi protiv korupcije širom svijeta dodala su ovim pitanjima novu dimenziju.

Velika priča o tome kako je borba protiv korupcije ušla u trenutnu agendu općega i visokog obrazovanja i edukacije tek treba da bude napisana. Pored konkretnih primjera i dobrih praksi koje mogu inspirirati druge, postoji još mnogo neriješenih pitanja. Ona se odnose uglavnom na održivost napora u obrazovanju i edukaciji nakon kratkotrajnih projekata koje financiraju donatori, doseg učinaka programa za borbu protiv korupcije, njihovu sposobnost da se inkorporiraju u agendu edukacije te odgovarajuća politička volja za njegovanje takvih trendova. Kada ih primjenjujemo u Bosni i Hercegovini, ove okolnosti nam otežavaju da govorimo o transferu dobrih praksi u tradicionalnom obliku. Većina ih je oživljena u različitim projektima, a sve one predstavljaju napor da se reagira na novi intenzitet pojavljivanja korupcije u javnom životu. Ocjena ovih inicijativa tek treba uslijediti. Možemo, međutim, govoriti o primjerima koji imaju potencijal potaknuti druge zemlje i druge obrazovne sustave. Ovaj izvještaj predstavlja napor u tome pravcu. On će se fokusirati na prakse u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije u odabranim zemljama, istaknuti različite pristupe koje su primijenili NVO-i objasniti zašto su obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije važni, šta je to novo i posebno u njima. Na kraju će u izvještaju biti predloženi konkretni zaključci s ciljem da relevantne prakse s

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

potencijalom pronađu svoj put u Bosni i Hercegovini putem nevladinih organizacija koje djeluju na području obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije.

II. Uvod

Javna percepcija o važnosti rješavanja korupcije dosegla je rekordne razmjere u cijelom svijetu. Iako je percepcija korupcije kao jednog od glavnih pitanja opće politike dostigla visoku razinu, rezultati borbe protiv korupcije općenito se smatraju nezadovoljavajućima. Različite inicijative uspjele su potaknuti zahtjeve za reforme, ali efektivna rješenja koja će odgovoriti na ove zahtjeve tek treba pronaći. Prevencija korupcije postala je još važnija kao ključna komponenta uspješne strategije za borbu protiv nje. U pisanim medijima, međutim, malo je dokaza o efikasnosti edukacije o borbi protiv korupcije kod svih ciljnih grupa, posebno kod javnih službenika, a nedostaju i informacije o tome kako osmisliti odgovarajuću edukaciju. Da bi riješile problem korupcije, nevladine organizacije iz različitih zemalja sudjeluju u programima za borbu protiv korupcije. Najveći dio ovih velikih inicijativa povezan je s međunarodnim organizacijama, *Transparency Internationalom*, Svjetskom bankom, Američkom agencijom za međunarodni razvoj (USAID), Europskom unijom, Organizacijom za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) i drugima.

Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije u tom smislu predstavljaju ključnu aktivnost u ukupnoj borbi protiv ove suvremene pošasti. Njihov potencijal da djeluju kao snažan instrument prevencije općenito se smatra izuzetnim. Svrha je obrazovanja o borbi protiv korupcije izgraditi kulturu pozivanja na odgovornost. Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije promoviraju vrijednosti, stavove i očekivanja koja osuđuju korupciju, kao i vještine za pružanje otpora. Oni kod učenika i studenata razvijaju razumijevanje njihovih prava, njihove odgovornosti za očuvanje javnoga dobra te naglašavaju kolika je šteta od korupcije. Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije imaju efekta na dvjema razinama: prvo, imaju za cilj jačanje pojedinaca u njihovom etičkom izboru. Obrazovanje o etici pruža vještinu prepoznavanja takvih sukoba i pronalaženja rješenja za etičke dileme u najboljem interesu. Drugo, imaju za cilj izgradnju kulture nulte tolerancije prema korupciji jačanjem svijesti i mobilizacijom omladine, odnosno građana da ustanu protiv korupcije. *Ljudski kapital, o kome zavise sve ostale reforme, razvija se obrazovanjem i edukacijom o borbi protiv korupcije.* Štaviše, generira se skup znanja koja podržavaju poboljšanu sposobnost da se djeluje na transparentan, odgovoran i efikasan način.

Razne studije slučajeva koje rade nevladine organizacije iz različitih zemalja širom svijeta, uzete zajedno, ukazuju na to da je edukacija o borbi protiv korupcije još

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

uvijek fragmentarna. Analiza pokazuje da se većina inicijativa u značajnoj mjeri oslanja na vrlo nesigurno donatorsko financiranje konkretnih projekata. Dakle, njihov strateški fokus i održivost su upitni. Usprkos mnogim nacionalnim programima obuke o borbi protiv korupcije, politike i prakse edukacije tek treba da budu konsolidirane u sustav koji djelotvorno funkcionira. Zemlje širom svijeta pokazuju velike varijacije u razini, opsegu, načinu i fokusu obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije. U tome opsegu može se prepoznati relativno ustaljena tradicija obrazovanja o etici te moderniji koncepti borbe protiv korupcije i integriteta. To se posebno odnosi na visoko obrazovanje u nekim starim članicama EU-a, Sjevernoj Americi i Australiji. Jedinstven primjer uvođenja kulture obrazovanja o borbi protiv korupcije u srednje škole i na fakultete dao je Hong Kong, gdje je ta politika postala dio održivog napora u borbi protiv korupcije.

Drugi val obrazovanja, odnosno edukacije usmjeren na borbu protiv korupcije izvršen je putem velikih reformatorskih programa u zemljama srednje i istočne Europe, jugoistočne Europe i zemljama s uspostavljenim sustavom društvenog integriteta. Drugi primjeri se odnose na slične projekte u Africi i Latinskoj Americi koje su financirali donatori. Bez ikakve namjere da se napravi cjelovita slika napora u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije širom svijeta, gore navedeno je namijenjeno ilustraciji raznolikosti postojećih pristupa na nacionalnoj razini. Zbog fragmentiranog karaktera ove edukacije, noviteta u pogledu uvedenih predmeta, nedovoljnih podataka u pogledu učinaka i održivosti, teško je napraviti ocjenu tih napora na sustavan način. S tim u vezi teško je koristiti tradicionalnu formulu „prenošenja najboljih praksi“ u ovoj analizi. Umjesto toga može se govoriti o obrazovanju i edukaciji identificiranjem praksi koje su se pokazale smislenim i općenito priznate kao primjeri koji obećavaju i koje drugi treba da slijede.

Ovaj izvještaj služi gore navedenoj svrsi i ima za cilj pružiti analitički okvir i temelj za relevantne preporuke koje nevladine organizacije u BiH mogu smatrati prikladnim u formuliranju i provedbi vlastitih inicijativa usmjerenih na edukaciju o borbi protiv korupcije. Nadalje, to bi mogao biti praktičan alat koji će koristiti nacionalni akteri na području obrazovanja i edukacije za promociju borbe protiv korupcije u osmišljavanju platforme za tu borbu u ovom sektoru, kao i u političkom diskursu.

Projekt i svrha izvještaja

Izvještaj je izrađen u okviru aktivnosti 4. projekta „Monitoring korupcije i zaštita integriteta“, koji je financiran putem granta iz IPA 2009. broj: EC/BIH/CFP/09/007 programa Europske komisije.

Pod općim uvjetima, a unutar općeg okvira projekta, podržavajući najučinkovitiji način u zajedničkoj borbi protiv korupcije, u aktivnosti 6 „Razvijanje *online i offline* modula za NVO-e za edukaciju o borbi protiv korupcije“ definiran je cilj da se ti moduli izrade kao sredstvo za unošenje promjena i poboljšanje nastavnih planova i programa za edukaciju o borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini.

Moduli za edukaciju neće biti razvijeni apstraktno. Relevantne prakse s potencijalom u kontekstu EU-a bit će pregledane i konzultirane kako bi se olakšao prijenos iskustva i razmjena znanja. Ovo je pokriveno u aktivnosti 4.2. „Istraživanje relevantnih najboljih praksi EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije“, u kojoj je izvršeno istraživanje obrazovnih praksi i postupaka u odabranim obrazovnim i edukativnim institucijama širom svijeta na temu borbe protiv korupcije i dat popis aktualnih postignuća i izazova. To su zapravo edukacija i obrazovanje koji se vrše s glavnim ciljem da izgrade znanje i kompetencije među polaznicima u vezi sa suzbijanjem korupcije i poboljšanjem integriteta. Oni imaju za cilj pokazati trenutne trendove u edukaciji o borbi protiv korupcije, lekcije naučene o postignućima, odnosno slabostima koje su se pokazale na agendi edukacije o borbi protiv korupcije u svijetu, s posebnim naglaskom na najbolje prakse u EU-u. Rezultati ovog istraživanja prikazani su u ovom izvještaju.

Glavni ciljevi izvještaja definirani su kako slijedi:

- Istražiti dobru praksu u **obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije, uz uključivanje nevladinih organizacija**. To su zapravo edukacija i obrazovanje koji imaju za cilj izgraditi znanje i kompetenciju učenika, studenata i polaznika za suzbijanje korupcije i jačanje integriteta te napraviti

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

popis onoga što je do sada učinjeno u odabranim zemljama, s posebnim naglaskom na mjerodavnom iskustvu EU-a na razini:

- **borbe protiv korupcije u općem obrazovanju** – dobre prakse u srednjim školama;
 - **borbe protiv korupcije u visokom obrazovanju** – dobre prakse na višim školama i fakultetima;
 - **online kurseva o borbi protiv korupcije.**
- Analizirati prakse u obrazovanju i edukaciji a potom dati odabrane primjere i prepoznati realne mogućnosti za obogaćivanje prakse u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije u BiH. S obzirom na *Strategiju o borbi protiv korupcije 2009.–2014.*, u kojoj je stavljanje **borbe protiv korupcije** u općem i visokom obrazovanja definirano kao prioritetna djelatnost, izvještaj može poslužiti kao motivacija NVO-ima da prošire fokus svog rada.
 - Identificirani trendovi su korišteni u izradi nastavnog programa za *offline* i *online* kurseve o borbi protiv korupcije (aktivnost 6 ovog projekta).

Opseg izvještaja; primjenjiva ograničenja

Opseg istraživanja je utvrđen u projektnom zadatku gore navedenoga projekta i cilj mu je dati dodatnu perspektivu trenutnom okviru za borbu protiv korupcije prezentacijom načina na koji se predaje i provodi borba protiv korupcije u određenim zemljama širom svijeta. Istraživanje je provedeno tako što su analizirane trenutne prakse obrazovanja i edukacije u nekim zemljama EU-a, i u starim članicama Unije (Velika Britanija, Njemačka, Italija) i u novim (Mađarska, Poljska, Litvanija, Latvija i Bugarska), kao i u Hong Kongu, koji predstavlja izvanredan primjer sustavne politike i obrazovanja o borbi protiv korupcije. Raznolikost pristupa je namjerno nadopunjena nekim rezultatima projekata u obrazovanju o borbi protiv korupcije s ciljem da se razmotre njegovi učinci i održivost. Studija je postavila hipotezu da neke obrazovne, odnosno edukativne politike u vezi s borbom protiv korupcije imaju posebnu važnost kao „poluge“ u toj borbi. Na temelju raspoloživih podataka u njoj su se nastojali ispitati neki važni aspekti u izabranim praksama: ciljevi i principi, odnosno obrazloženja koja se nalaze u temeljima obrazovnih programa u vezi s borbom protiv korupcije; vrste programa, pristup učenja na daljinu; usvojeni alternativni pedagoški pristupi, odnosno korištene metode i metodologije edukacije; relevantni programi

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

uveđeni u srednje škole i na fakultete, tj. podjela po ciljnim grupama, teorijsko usmjerenje, praktične studije slučaja, područja od posebnog interesa, raspodjela vremena i fokusiranje, odnosno korištena metodologija edukacije; temeljni obrazovni materijali koji se koriste u nastavi o borbi protiv korupcije, ocjena održane nastave, odnosno provedenih obrazovnih projekata, ako ih ima, tj. naučene lekcije.

Ovaj pregled nužno je ograničen. On ispituje odabrane prakse i usredotočuje se na određene parametre politike obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije s posebnim naglaskom na NVO-e. Imajući u vidu fragmentiran karakter obrazovanja o borbi protiv korupcije širom svijeta, nastavni plan i program koji je utemeljen u projektu te predmet o borbi protiv korupcije kao novitet, istraživanje mogu ometati i praznine u dostupnosti podataka. Što se tiče definicije, s obzirom na činjenicu da razna razumijevanja korupcije koegzistiraju paralelno s dosta širokih i uskih interpretacija, važno je da se jasno definira pojam korupcije koji će ovaj izvještaj slijediti. Za potrebe ovog istraživanja koristit će se definicija korupcije koju je dao *Transparency International*: „zloupotreba javne službe za osobnu korist“. Prema tome, obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije smatraju se „pruženom edukacijom i obrazovanjem koji imaju kao svoj glavni cilj izgradnju znanja i kompetencija o praksama koje se smatraju korupcijom“. Javni obrazovni programi koristit će se za pokrivanje širokog spektra aktivnosti unutar sljedećih područja:¹

- širenje informacija i povećanje svijesti o korupciji,
- promjena percepcija i stavova o korupciji,
- prenošenje novih vještina i stavova potrebnih za suzbijanje korupcije.

Organizacija izvještaja

Ovaj izvještaj predstavlja:

- istraživanje edukacije o borbi protiv korupcije *u srednjoškolskom obrazovanju* u odabranim zemljama;
- istraživanje edukacije o borbi protiv korupcije *u visokom obrazovanju* u odabranim zemljama;

¹ Pogledati: Ellie Keen, *Fighting corruption through education*, (*Borba protiv korupcije kroz obrazovanje*), str. 6.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

- istraživanje *online edukacije* o borbi protiv korupcije.

Organizacija ovog dokumenta je sljedeća:

- *Uvod*, kao prvo poglavlje, usredotočuje se na značaj i utjecaj obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije u ukupnoj borbi i prevenciji korupcije, objašnjava svrhu izvještaja, njegov opseg i ograničenja, organizaciju izvještaja i korištene metodologije.
- *Pregled edukacije o borbi protiv korupcije u općem obrazovanju* predstavlja obrazovanje i edukaciju o toj borbi kao dio programa u srednjim školama odabranih zemalja. Ovaj dio se pokušava osloniti na postojeća fragmentirana iskustva kako bi se mogli predložiti neki mogući pristupi koji se mogu koristiti u BiH da se eksplicitno riješi problem korupcije, zajedno s nekim drugim idejama o mogućim sustavnim pristupima problemu.
- *Pregled edukacije o borbi protiv korupcije u visokom obrazovanju* predstavlja obrazovanje i edukaciju o borbi protiv korupcije kao dio programa viših škola i fakulteta u odabranim zemljama i razrađuje njegove određene aspekte. Ovo poglavlje se oslanja na iskustva izvučena iz postojećih akademskih programa za borbu protiv korupcije u svijetu i pokušava pružiti uvid u različite aspekte potrebne za održiv pristup učinkovitom rješavanju korupcije kroz visoko obrazovanje.
- *Online edukacija o borbi protiv korupcije* prikazuje odabrane prakse u *online* edukaciji o borbi protiv korupcije koju pružaju nevladine organizacije.
- Nakon pregleda odabranih obrazovnih praksi u vezi s borbom protiv korupcije, dati su rezultati, odnosno preporuke. Predložena su područja koja izazivaju zabrinutost, na kojima je potrebno poboljšanje u radu nevladinih organizacija i drugih obrazovnih ustanova u BiH na temelju trenutnog stanja obrazovnih praksi u vezi s borbom protiv korupcije i dostupnih dobrih praksi.

Korištena metodologija

Istraživanje je zasnovano na sljedećoj metodologiji:

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

Izbor zemalja za studije slučaja. S rezervom da je tradicionalni pristup prijenosa „najboljih praksi“ teško primijeniti u kontekstu obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije, potraga za dobrim praksama temelji se na aspektu „vjerojatne primjenjivosti“ – da se praksa koja funkcioniра na nekom drugom mjestu može primijeniti i u Bosni i Hercegovini. U skladu sa zahtjevima projekta, u središtu trenutne analize je identificiranje prakse:

- iz odabranih starih država članica EU-a koje su već razvile tradiciju u etici u vezi s borbom protiv korupcije;
- iz odabranih država novih članica EU-a, „bivših socijalističkih zemalja“ koje imaju slične probleme kao BiH u tranziciji, ali su pokazale znatan napredak u izradi obrazovne politike u vezi s borbom protiv korupcije i u borbi protiv nje;
- iz primjera zemalja izvan EU-a koji pružaju vrijedne informacije koje bi mogle biti iskorištene.

Osim tipičnih etičkih predmeta i predmeta iz menadžmenta, fokusiran pristup nastavi o borbi protiv korupcije relativno je novo iskustvo u većini zemalja. Prema tome, postojeći podaci daju prilično fragmentirani pregled prakse što se tiče nastave o borbi protiv korupcije u svijetu. Ovi parametri čine da je svako istraživanje dobrih praksi izuzetno složeno.

Najnovija istraživanja su napravila određene prijedloge za svrstavanje parametara koji omogućavaju neke ocjene obrazovne politike koja se odnosi na borbu protiv korupcije u zemljama u kojima postoje dostupne informacije. Znatan dio napora vezanih za uvođenje predmeta borbe protiv korupcije na razini srednjih i viših škola, međutim, odnosi se više na projekte nego na trajnu i sustavnu politiku pojedine zemlje. S obzirom na različite percepcije i pristupe, najbolje je držati otvoren um i koristiti jednostavnu logiku racionalne relevantnosti (vjerojatnost primjene) u identificiranju najboljih praksi. A s obzirom na praktični aspekt i vremenska ograničenja, prilično je važno identificirati zemlje i obrazovne ustanove u kojima se treba usredotočiti na to da se izvuče „pregršt“ „najboljih praksi“ i praktičnih prijedloga relevantnih i primjenjivih u BiH. Neki prijedlozi i sugestije mogu biti redefinirani kao praktični programi obrazovanja za različite ciljne grupe.

Primijenjeni kriteriji za odabir studija slučajeva su, među ostalima, razmatranja u vezi s vrstom (profilom) obrazovnih institucija koja se odnose na sektore općega i visokog

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

obrazovanja; postojeće tradicije i iskustva, važnost uvedenih programa za borbu protiv korupcije; opseg projekata u pogledu određenih zemalja, aktivnosti, utjecaji; nacionalne politike u obrazovanju o borbi protiv korupcije, održivost obrazovnih napora u vezi s borbom protiv korupcije.

Teško je bilo napraviti izbor studija slučaja iz takozvanih novih članica Europske unije. Bilo je važno da se te zemlje izaberu s pažnjom – one koje imaju prilično sličnu povijest upravljanja, ali su napravile značajan napredak u području javnog obrazovanja o borbi protiv korupcije.

Kao dopuna toga istraživanje je namjerno prošireno tako da uključi jedinstveno iskustvo iz Hong Konga na području općega i visokog obrazovanja o borbi protiv korupcije.

III. Borba protiv korupcije u općem obrazovanju

Čini se da je obrazovanje o borbi protiv korupcije u srednjim školama općenito neistraženo područje. U svijetu postoji nekoliko programa koji imaju za cilj da se posebno usmjere na mlađu generaciju. Osim toga, ova veza se rijetko eksplicitno izražava. Nekoliko programa za građansko obrazovanje i ljudska prava uključuju lekcije čije se opće teme mogu proširiti tako da pokriju problem korupcije. Druge inicijative su usmjerene na edukaciju nastavnika putem priručnika ili drugih publikacija. Borba protiv korupcije također može predstavljati sadržaj odgojnih mjera, tako da obrazovanje o borbi protiv korupcije služi kao instrument izgradnje svijesti da treba sprečavati korupciju. Uz nekoliko izuzetaka, glavni dio ovih napora odnosi se više na projekte ili kampanje nego na održive obrazovne politike pojedinih zemalja. Bez obzira na različite pristupe, pokretanje inicijativa u pogledu borbe protiv korupcije u školama temelji se na pretpostavci da je obrazovanje od centralne važnosti u sprečavanju korupcije. Čak i kada postoje odgovarajući zakoni i propisi a nadležne institucije savršeno dobro obavljaju svoje zadatke, još uvijek nam treba aktivno sudjelovanje građana i njihovo pozivanje na odgovornost vlasti i institucija da bismo mogli spriječiti korupciju. Društvo se sastoji od pojedinaca i zrelost civilnog društva zavisi od zrelosti i stavova njegovih članova. Upravo je to razlog za što raniji početak obrazovanja.

Dva važna trenda karakteriziraju obrazovanje o borbi protiv korupcije u općem obrazovanju. Prvi se odnosi na jači naglasak stavljen na njegovo uvođenje u nacionalne strategije za borbu protiv korupcije u većini zemalja, uključujući BiH – mjera 3.4. *Strategije za borbu protiv korupcije 2009.–2014.* – „cijeniti potrebu za obukom u oblasti programa za borbu protiv korupcije i profesionalne etike u osnovnim i srednjim školama i na fakultetima“ i mjera 3.5. – „usvojiti plan za uvođenje programa za borbu protiv korupcije i profesionalne etike u osnovnim i srednjim školama i na fakultetima“. Drugi trend je povećana uloga nevladinih organizacija širom svijeta u ovom procesu koja se pokazala u raznim oblicima: priprema materijala za obuku, priručnika o borbi protiv korupcije, osmišljavanje seminara i njihovo održavanje. Ključnu ulogu u tome procesu ima *Transparency International* preko svojih nacionalnih ograna.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

Prakse predstavljene u nastavku izvještaja imaju za cilj ilustrirati ogromnu raznolikost pristupa pod zajednički imeniteljem: *povećana briga za obrazovanje o borbi protiv korupcije kao glavnom stupu prevencije korupcije*.

1. Italija

Studija slučaja Italije izabrana je zbog činjenice da pokazuje novost u pristupu uvođenja obrazovanja o borbi protiv korupcije u škole, ulozi države i utjecaja, odnosno poticaja koji dolaze od nevladinih organizacija u ovom procesu.

Nakon objavljivanja skandala *Mani pulite* (Čiste ruke) 1992. godine, Italija je potonula u duboku političku i moralnu krizu.² Istraga je obuhvatila visokopozicionirane političare i poslovne ljude, što je dovelo do raspada Kršćanske demokratske stranke, samoubojstava visokih dužnosnika i žestokih rasprava o političkom angažiranju sudstva. U to vrijeme *Transparency International* u Italiji dobio je dopuštenje gradonačelnika Milana da pristupi evidencijama općinskog Odjela za opće računovodstvo kako bi se proveo istraživački projekt pod nazivom *Troškovi korupcije*. Na temelju tih nalaza i inicijativa iskusnih pedagoga iz talijanskog TI-ja, Upravni odbor ove organizacije je utvrdio da je obrazovanje iz etike prioritet za TI, što je rezultiralo ambicioznim programom koji je pokrenut 1997. godine. Ovaj obrazovni program TI-ja o etici fokusirao se na seminare u školama i na fakultetima. Koristeći govornike koji su lokalni „obični junaci“, TI plijeni interes učenika i studenata prikazujući situacije koje se mogu odnositi na njih. Udruženja roditelja su u velikoj mjeri podržala TI Italije; Ministarstvo prosvjete je akreditiralo program. Program je imao za cilj poticanje učenika i studenata na razmišljanje o ličnoj odgovornosti i nezavisno razmišljanje, te jačanje njihove sposobnosti za moralno prosuđivanje i donošenje odluka. *Transparency International* je održao mnoge seminare od 1997. godine u različitim talijanskim provincijama (obuhvativši oko trećinu zemlje). Troškovi su pokriveni donacijama lokalne uprave i privatnog sektora. Seminari su održavani jednom ili dvaput mjesečno, s tim da su seminari obično trajali pola dana za učenike srednjih škola i bili su ograničeni na 150 polaznika. Svaki seminar je započinjao prezentacijom. Prezentacije je obično davalo šest govornika iz svih sektora društva, uglavnom lokalnih javnih ličnosti: suci, predstavnici javnih institucija, novinari, poduzetnici, sportaši i članovi TI-ja Italije. Novinari su često bili veoma traženi jer su objašnjavali polaznicima kako da novine čitaju između redova. Svi govornici su sudjelovali besplatno. Od 1997. godine je sudjelovalo ukupno 5.000 učenika i 300 nastavnika iz 50 talijanskih pokrajina. Ključni faktor uspjeha je bilo uključivanje članova i volontera talijanskog TI-ja koji su igrali važnu ulogu u organiziranju i održavanju seminara. Osim toga, pokazalo se da je izuzetno važno održavanje dobrih radnih odnosa s nastavnicima i direktorima škola koji su učestvovali na seminarima. Prezentacije i priče su dokumentirane u *Priručniku etike za treći milenij*. Priručnik se bavi etikom u različitim

² *Kako omladinu naučiti šta je integritet (Teaching Integrity to Youth)*, posebno izdanje *Alata TI-ja za borbu protiv korupcije (TI Anti-Corruption Fighters' Tool Kit)*, TI, 2004.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

područjima kao što je obrazovanje, sport, javne službe i politika i koristi se kao nastavno sredstvo u nastavi etike u srednjim školama. Seminare je dobro pokrila štampa; objavljuvani su tekstovi u novinama, časopisima i publikacijama udruženja roditelja. Drugi zadovoljavajući rezultat je da su seminari postepeno uključili različite grupe i udruženja, kao što su roditelji, udruženja roditelja, fakulteti, sportski klubovi, *Rotary* klubovi i *Lyons* klubovi.

2. Litvanija

Izbor Litvanije je zasnovan na rasponu aktivnost, novini pristupa i činjenici da ilustrira direktnu vezu između državne politike i efekata pojedinačnih napora obrazovnih ustanova u sektoru općeg obrazovanja.

Izrađen u sklopu *Nacionalnog programa za borbu protiv korupcije*, podržan u većini ministarstava Republike Litvanije, Centru za prevenciju kriminala Litvanije i od drugih aktera, provedeni program obrazovanja o borbi protiv korupcije nazvan je „Integrirani program obrazovanja za škole općeg obrazovanja“. To je dio većeg projekta koji financira Fond za otvoreno društvo i ambasada Kraljevine Danske, a koji provodi Centar za modernu didaktiku ³, u suradnji sa Specijalnom istražnom službom, Ministarstvom prosvjete i nauke, Ministarstvom vanjskih poslova, ekspertima iz Danske za program PHARE i litvanskog ogranka *Transparency Internationala*. Cilj programa je poboljšanje obrazovanja javnosti širenjem informacija o aktivnostima u borbi protiv korupcije i njezinog suzbijanja.

Razlog za provođenje ovog programa je bio stav da je korupcija važan problem u postkomunističkim zemljama. U takvom okruženju obrazovanje o borbi protiv korupcije u Litvaniji se smatra važnim alatom za promjenu načina razmišljanja. U svakom slučaju, prevencija se ne promatra kao odvojeni element, nego kao materija koju treba stalno integrirati u svakodnevni odgojno-obrazovni proces koji se također može koristiti samostalno. Program obrazovanja o borbi protiv korupcije pruža razne mogućnosti za razvojne projekte povezujući ih s predmetima koji se već predaju ili se realiziraju kroz izvannastavne aktivnosti. Vodeći princip je da obrazovanje o borbi protiv korupcije nije skup pravila za moralno ponašanje koje je neko izradio. Umjesto toga, korupcija je, kao i druga djela, *pitanje izbora*. Uloga seminara je da upozna polaznike s njihovim pravima, dužnostima i posljedicama vlastitih postupaka, odnosno utjecaju na druge ljude, implicitnim i eksplicitnim posljedicama.

Litvanija je odlučila da uvede i formalno i neformalno obrazovanje o borbi protiv korupcije. Na formalnoj razini elementi obrazovanja o toj borbi uključeni su u nastavne planove i programe općeg obrazovanja. U neformalnom modelu promovirane su izvannastavne aktivnosti: građanske kampanje, učeničke konferencije, takmičenja i drugi događaji. Obrazovanje o borbi protiv korupcije je otkrilo potrebu za novim tehnikama rada i metodama. Smatra se da su dobre nastavne tehnike u obrazovanju o borbi protiv korupcije diskusije u učionici u vidu debata u malim grupama, analize slučajeva, intervjui s učenicima, tribine te vježbe s igranjem uloga. U svim ovim slučajevima nastavnik treba biti voditelj koji će stimulirati polaznike i pomoći im da razumiju. Drugo, obrazovanje o borbi protiv korupcije je manje usmjereno na utvrđivanje činjenica, za razliku od drugih disciplina kao što su historija, političke

³ *Integrated Programme of Anti-Corruption Education for a School of General Education.*, Vilnius: Modern Didactics Center, 2003, www.vpu.lt/sdc/en/proj.htm.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

nauke ili psihologija. Svrha takve obuke je ne samo saznati odgovore na pitanja o činjenicama (kao, na primjer, „Koji postotak državnih službenika je sklon korupciji?“, „Koja je kazna zapriječena za djela korupcije?“) već se nastavnik više brine o tome da pomogne učenicima saznati kako se može pristupiti izvorima informacija, kako i odakle činjenice mogu biti prikupljene, kako se njihova važnost može ocijeniti, koje znanje je pouzdano, koji stav bi se mogao izabrati. Od polaznika se traži da analiziraju izabrani stav, obrazlože svoj izbor i objasne zašto je drugi stav nevažan. Na mnoga od ovih pitanja se može odgovoriti tehnikom poučavanja i kritičkog razmišljanja.

Glavni cilj obrazovanja o borbi protiv korupcije je razvijanje svijesti građana. Stoga najpovoljnije okruženje za to predstavljaju društvene discipline, uključujući i odgoj za demokratsko građanstvo, historiju, političke nauke i etiku. Za autora projekta je bilo vrlo važno imati na umu u svakoj fazi provedbe da se u *obrazovanju o borbi protiv korupcije ne radi samo o učenju, nego je riječ o pružanju informacija i prenošenju ideja i vrijednosti, što bi moglo biti učinjeno u sinergiji s različitim temama*. Prema riječima voditelja projekata u Litvaniji, smanjenje razine korupcije nije lak ni brz proces. Korupcija može biti uzrokovana raznim povezanim i individualnim faktorima, uključujući nepravilnu ekonomsku politiku, slabo javno obrazovanje i civilno društvo, nepostojanje odgovornosti državnih vlasti, tradiciju. Štaviše, rastuća globalna ekonomija i nove tehnologije dovode do novih oblika korupcije. Njih nije lako prepoznati, razumjeti i kontrolirati. Izgleda da je borba protiv korupcije beskrajna borba. To je upravo razlog da se više napora uloži u obrazovanje bez obzira koliko teška je provedba ove teme u obrazovnom sustavu.

3. Poljska

Napori koji se od 1990. godine ulažu u obrazovanje o borbi protiv korupcije u Poljskoj dvojaki su – rješavanje problema korupcije putem formalnog obrazovanja i neformalnih aktivnosti. Postoje varijacije u formalnom školovanju – ponekad je obrazovanje o borbi protiv korupcije integrirano u predmete kao što su historija, geografija, jezik, politika, religija, životne vještine, obrazovanje o miru, ekonomija, etika i prirodne nauke. U drugim slučajevima prezentirane su eksplicitnije teme poput obrazovanja o građanstvu ili državljanstvu s modulima o borbi protiv korupcije. U svim slučajevima je učinjen napor da se povežu barem implicitno svi nastavni planovi s temom borbe protiv korupcije povezujući je s moralnim pitanjima i uključujući pojmove poput *javnog dobra* i *socijalne pravde*. Nastava o borbi protiv korupcije izvan formalnoga srednjoškolskog obrazovnog sustava, preko nevladinih organizacija, roditeljskih udruženja i klubova mladih široko je prihvaćena u Poljskoj kao nešto dobro. Centar za obrazovanje o državljanstvu je proveo projekt „Mladi protiv korupcije“, pritom radeći u suradnji s nosiocima većih inicijativa za uvođenje obrazovanja o korupciji u nastavni plan i program osnovnih škola u Poljskoj. Cilj je bio uvesti u poljske škole nove nastavne metode o korupciji, javnim politikama u vezi s korupcijom i institucionalnim procedurama. Program se sastoji iz dva dijela: teoretskog i dijela „učenje kroz rad“. Smatra se da metodologija nastave o borbi protiv korupcije treba biti participativna, interaktivna i da se odnosi na stvarni život, prepoznajući izazove socijalne različitosti i različite interese. Obrazovanje o etici treba provesti u neautoritativnom okruženju bez prijetnje. Učenici treba da prodube svoje znanje o rizicima od korupcije kroz različite participativne pristupe, nauče kako prepoznati situacije koje dovode do korupcije u svakodnevnom životu; promijene svoje stavove i razinu tolerancije korupcije u svojoj okolini te prevladaju osjećaj poraza i beznada u borbi protiv korupcije.

4. Bugarska

Nevladin sektor u Bugarskoj znatno je utjecao na agendu obrazovanja o borbi protiv korupcije. Kao glavni pokretač pojavila se *Koalicija 2000*. Promocija obrazovanja o borbi protiv korupcije u srednjim školama koju je provodila ova koalicija postala je posebno bitno pitanje na kome se radilo 2004. godine, jer je daljnji i učinkovitiji razvoj obrazovne reforme u zemlji stavljen na dnevni red, uključujući donošenje *Strategije za razvoj srednjoškolskog obrazovanja* u Bugarskoj i najavljuvanje 2005. kao godine demokratskog građanstva kroz obrazovanje od strane Vijeća Europe. Početkom 2004. godine, na inicijativu *Koalicije 2000*, formirana je ekspertna grupa kako bi procijenila mogućnosti za uvođenje obrazovanja o borbi protiv korupcije kao dijela građanskog obrazovanja u srednjim školama. Cilj je bio da mladi dobiju ažurirane informacije o ovom društvenom fenomenu, te u isto vrijeme povećaju svoje znanje o pitanjima kao što su uloga i funkcija državnih institucija, formiranje državnog budžeta i poreza, rad lokalnih vlasti, potreba za transparentnosti i odgovornosti u radu državnih institucija, kao i njihova građanska prava i obaveze. Kao rezultat tih napora, u jesen 2004. godine, Ministarstvo nauke i obrazovanja službeno uvodi izborni predmet *Borba protiv korupcije* u nastavni plan i program srednjih škola. Ažurirana verzija obrazovnog priručnika za borbu protiv korupcije koji je *Koalicija 2000* objavila 2003. godine stvorila je osnovu za izradu programa nastave na fakultetima o borbi protiv korupcije kao i za integraciju odabranih tema o toj borbi u postojeće studijske programe u području društvenih nauka, što je bio važan korak ka uvođenju borbe protiv korupcije kao predmeta u bugarskome visokom obrazovanju, uključujući i studije za buduće nastavnike.

Osim toga, *Koalicija 2000* objavila je 2004. godine nekoliko priručnika koji su pomogli uvođenju obrazovanja o borbi protiv korupcije u srednje škole. Priručnik *Korupcija u 100 odgovora* ponuđen je nastavnicima kako bi se olakšalo učenje izbornog predmeta *Borba protiv korupcije*, koji je uvelo Ministarstvo nauke i obrazovanja u jesen 2004. godine. Također su izrađena dva *online* priručnika: priručnik *Borba protiv korupcije i građanstvo* za učenike od 9. do 12. razreda, koji je sačinila *Paidea Foundation* i *Priručnik za asistiranje u nastavi o borbi protiv korupcije u srednjim školama* koji je izradilo Udruženje „Elisaveta Klark i Penka Kasabova“.

Nevladine organizacije provode brojne projekte s naglaskom na obrazovanju o borbi protiv korupcije u srednjim školama.

Međunarodni projekt “Obrazovanje za borbu protiv korupcije”

Koordinator projekta s bugarske strane je bugarski *Reading Association* (BRA).⁴

Projekt: napravljena je analiza situacije i procjena potreba obuke na nacionalnoj razini; izrađeni programi o borbi protiv korupcije i za formalnu i neformalnu obuku; izrađen resursni informativni paket (glosar osnovnih pojmova, članaka, primjera lekcija); obučeni nacionalni timovi koje će doprinijeti daljnjim aktivnostima projekta; zajednički primjeri dobre prakse (zapažanja u razredu, rasprave, debate).

Pedagoški model za obrazovanje o borbi protiv korupcije u srednjim školama. Glavni cilj ovog projekta je kreiranje i potvrda modela za formiranje stavova srednjoškolaca protiv korupcije u stvarnim školskim uvjetima. Model je napravljen na temelju sličnih modela za obrazovanje o borbi protiv

⁴ <http://bultra.org/projects/index.php?lang=2&cat=1>.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

korupcije u Zapadnoj Evropi i SAD-u, ali je strano iskustvo izmijenjeno kako bi se zadovoljile potrebe i tradicija bugarskoga obrazovnog sustava. Model se sastoji od tri potkomponente: sustav nastavnih i izvannastavnih oblika za obrazovanje o borbi protiv korupcije za srednje škole; stručne kvalifikacije za nastavno osoblje za potrebe ovog obrazovanja; osnivanje mehanizma za građanski nadzor nad školskim aktivnostima. Nastavni plan i program strukturirani su na principu modula. Moduli se razlikuju po sadržaju, ali su svi povezani određenim obrazovnim sadržajem na temelju obrazovnog materijala o borbi protiv korupcije koji je izradila *Koalicija 2000*.

5. Hong Kong

Studija slučaja Hong Konga odabrana je i predstavljena ovdje jer ilustrira jedinstven primjer kako odlučna politika borbe protiv korupcije i stalni naponi države mogu dovesti do stvarne promjene u sustavu koji je tako osjetljiv na intervenciju kao što je sustav općeg obrazovanja.

Korupcija u Hong Kongu je postala ozbiljan problem i u vladi i u društvu, sam način života koji se smatrao nužnim zlom.⁵ Nakon zahtjeva društva koje je tražilo pozitivne akcije vlade, Nezavisna komisija za borbu protiv korupcije (ICAC) formirana je 1974. godine. Njen zadatak je bio da se bavi problemom korupcije, a njen povjerenik je bio direktno odgovoran tadašnjem guverneru Hong Konga. Ovaj primjer je odabran u ovoj analizi jer je Nezavisna komisija za borbu protiv korupcije Hong Konga često citirana zbog svoga izvanrednog uspjeha u smanjenju korupcije putem javnog obrazovanja. Priznato je da su naponi ove komisije uspjeli djelotvorno promijeniti javno razmišljanje. Ono što je, međutim, važno naglasiti jeste da su data značajna dugoročna politička i budžetska obećanja. Komisija je uložila puno napora da se primijeni sustavan pristup borbi protiv korupcije. Polazna tačka je bila – da nakon formuliranja strategije za borbu protiv korupcije, uvijek treba uzeti u obzir kombiniranje *motiva* i *prilika*, jer oba faktora moraju da se steknu da bi došlo do korupcije. U osmišljavanju strategije za prevenciju korupcije u Hong Kongu pojavile su se kao relevantne tri ključne inicijative: stvaranje jakog sredstva za odvratanje od korupcije kroz snažnu provedbu zakona, pokazujući da je korupcija kriminal visokog rizika; realizacija promjena sustava na institucionalnoj i organizacijskoj razini kako bi se osiguralo da se prilike za korupciju svedu na minimum; transformacija društvenih vrijednosti i načina ponašanja kako bi se pojačala načela pravednosti, jednakosti i transparentnosti i time smanjila motivacija za korupciju.

U skladu s gore navedenim razmišljanjem, Komisija je na početku izvela integrirani trostrani napad koji je sadržavao sve važne funkcije istrage, obrazovanja i prevencije. Njena organizacijska struktura je bila sagrađena oko tih funkcija i sastojala se od tri odjela: Odjela za operacije – da one koji su uključeni

⁵ Catherine Chui, *Tackling Corruption: School Education and Public Awareness*, Community Relations Department, Independent Commission Against Corruption, Hong Kong SAR, People's Republic of China (*Borba s korupcijom: Školsko obrazovanje i javna svijest*, Odjel za odnose sa zajednicom, Neovisna komisija za borbu protiv korupcije, SAR Hong Kong, Narodna Republika Kina).

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

u slučajeve korupcije stavi iza rešetaka; Odjela za sprečavanje pojava korupcije – da zatvori rupe u sustavima i postupcima koje su omogućavale korupciju te Odjela za odnose sa zajednicom – da mijenja stavove javnosti prema korupciji. Rad ova tri odjela bio je međusobno ovisan i svaki je koristio iskustva drugih odjela i nadograđivao se na njih. Odjel za odnose sa zajednicom odgovoran je za sveobuhvatno obrazovanje o prevenciji korupcije. Kako bi se osiguralo da ovaj odjel efikasno stalno šalje predviđene poruke različitim ciljnim grupama, veliki naponi su provedeni na segmentaciji tržišta – identificiranju različitih grupa u zajednici, tako da se njihove potrebe i brige mogu na pravi način rješavati obrazovanjem o prevenciji korupcije koje organizira odjel. Jedna značajna i najveća identificirana ciljna grupa bili su mladi ljudi, za koje je ovaj odjel osmislio *Školski obrazovni program*. Komisija je u potpunosti bila svjesna da stavovi javnosti o korupciji moraju biti promijenjeni kako bi njeni naponi u borbi protiv korupcije bili uspješni. Mladi ljudi su se smatrali onim dijelom društva u kojem će naponi za formiranje stavova koji odbacuju korupciju biti najefikasniji i najuspješniji. Predviđeno je da se program izradi tako da pomogne mladim ljudima formirati pozitivne stavove i poštene navike u ranoj fazi, dok su još u školi. Mladi ljudi su trebali razvijati unutarnje uvjerenje da je korupcija zlo koje je potpuno neprihvatljivo. Opći cilj *Strategije protiv korupcije* bio je da se s vremenom borba protiv korupcije manje oslanja na vanjske kontrole i odvrćanja, a više na samodisciplinu i samomotivaciju za visoke etičke vrijednosti u stavovima i ponašanju. Odjel je stoga formulirao program obrazovanja koji funkcionira kroz školski sustav i obuhvata djecu i mlade u dobi od 6 do 22 godine promovirajući vrijednosti poput pravde, osjećaja odgovornosti i poštenja. Glavna ograničenja u provedbi povezana su s postojećim nastavnim planom i programom koji je već bio izuzetno težak, orijentiran na ispite i podijeljen na „važne“ predmete i predmete od sekundarnog značaja u koje su bili smješteni svi vidovi moralnog odgoja. Odjel je, dakle, morao napraviti različite strategije kako bi osigurao efikasnost svoga *Školskoga obrazovnog programa*, uzimajući u obzir različita ograničenja u školskom okruženju. Postojala je jedinstvena namjera u pristupu Komisije – da se tema borbe protiv korupcije predstavi što je moguće šire. Ona se temelji na uvjerenju da moralni odgoj mladih treba početi što prije. Zbog toga je postojao program koji je bio usmjeren na vrtiće. Produciran je jedan TV program s crtanim filmovima koji je širio pozitivne vrijednosti maloj djeci kao što su poštenje i integritet. Potpuno svjesna činjenice da mladi ljudi česti surfaju po internetu, Komisija je u aprilu 2000. godine također napravila stranicu za mlade pod nazivom „Teensland“ kako bi popularizirala poruke o borbi protiv korupcije putem kompjuterskih igara i aktivnosti na internetskoj stranici. Dogovoren je hiperlink s informatičkim kampusom i školama da bi se poboljšala gledanost. Učenici i studenti također su regrutirani da daju svoj doprinos internetskoj stranici kao mladi novinari, web dizajneri i kreatori sadržaja. Komisija je uspjela ugraditi teme o borbi protiv korupcije u programe osnovnih i srednjih škola koji su relevantni (na primjer, u predmet *Vlada i javni poslovi*). Dobre veze se održavaju s izdavačima i piscima udžbenika kako bi se potaknuli da uključuju elemente o borbi protiv korupcije u predmete koji se tiču jezika, koji su manje restriktivni. Značajka *Školskoga obrazovnog programa* je bila i da treba razviti *pool partnera* u području obrazovanja i rada s mladima. Ovi nastavnici i oni koji rade s mladima rade kao volonteri i efikasno prenose poruke Nezavisne komisije za borbu protiv korupcije.

IV. Borba protiv korupcije u visokom obrazovanju

Zemlje Europske unije, uključujući stare i nove članice, pokazuju velike razlike kada je u pitanju razina i pažnja koju posvećuju obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije. Osim tradicije koja se odnosi na obrazovanje o etici koja je prisutna na većini fakulteta o javnoj upravi i poslovnim fakultetima dobro poznatih univerziteta u Zapadnoj Europi, edukacija o borbi protiv korupcije na usmjerenim studijima još uvijek je fragmentirana. Programi za borbu protiv korupcije imaju tendenciju da pokazuju značajnu raznolikost i kreću se od predmeta koji su specifično orijentirani na etiku do multidisciplinarnih studija o korupciji i borbi protiv nje, u koje su uključene različite vrste ekspertize. Oblici provođenja edukacije koji se koriste znatno se razlikuju: od obaveznih predmeta uključenih u redovni nastavni plan i program do multiperspektivnih i multidisciplinarnih ljetnih škola uglavnom u suradnji s drugim univerzitetima i projektima. Korištena je različita metodologija edukacije: od teoretske obuke, preko interaktivnih radionica do modula za učenje na daljinu. U tim okolnostima se čini da je veliki izazov direktno povezivanje obrazovne prakse o borbi protiv korupcije u višim školama i fakultetima s relevantnim nacionalnim okolnostima kao što su postojanje programa za borbu protiv korupcije te pravne i institucionalne platforme za borbu protiv korupcije i rejtinga u toj borbi. Zemlje, dakle, koje bilježe najviši raspon obrazovnih aktivnosti u borbi protiv korupcije ne moraju nužno biti najbolje kada se radi o rejtingu u toj borbi. Teza koju podržava većine studija⁶ jeste da umjesto obrazovanja i obuke prilagođene lokalnim potrebama i tradicijama ili lokalnim prioritetima u području borbe protiv korupcije imamo situaciju da se obrazovni programi za borbu protiv korupcije pojavljuju *ad hoc* i u većini slučajeva ovise o međunarodnoj tehničkoj pomoći. Zato je vrlo teško odgovoriti na pitanje o tome kako obrazovne prakse u borbi protiv korupcije tamo gdje postoje ispunjavaju nacionalne obrazovne prioritete. Pa prema tome i kako obrazovanje o borbi protiv korupcije može prijeći od obrazovanja koje je određeno financiranjem na obrazovanje koje je određeno prioritetima? Treba li edukacija o borbi protiv korupcije ići naprijed i tretirati je kao zaseban usmjeren predmet ili je treba integrirati u seminare o određenoj temi ili seminare usmjerene na postizanje određenog cilja? Koja je veza između akademskog obrazovanja koje pružaju fakulteti i stručne edukacije o borbi protiv korupcije koju izvode stručnjaci s funkcionalnom specijalizacijom, odnosno institucije

⁶ Brian Michele, *Programi edukacije za borbu protiv korupcije*, str. 11.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

javne uprave nadležne za edukaciju? Osim toga, kako kvaliteta i uspješnost obrazovnih programa za borbu protiv korupcije treba da budu ocijenjeni i vrednovani? Koji su egzaktni pokazatelji koji pojedine obrazovne prakse kvalificiraju kao „dobre“? Vladini pokazatelji bi se odnosili na kvalitetu nastave i druge *inpute* u procesu edukacije, kriteriji zasnovani na slobodnom tržištu će riješiti pitanje privlačenja sredstava i studenata, a ocjena civilnog društvo će pokazati ulogu nevladinih organizacija u ovom procesu. Sve je ovo navedeno da bi se pokazale prave teškoće u određivanju „dobre prakse“ u obrazovanju o borbi protiv korupcije u tradicionalnom kontekstu. Svaki od navedenih parametara u ocjenjivanju ima kapacitet da usmjeri promatrače na odabrane prakse. Kao što je navedeno u većini izvještaja za konkretnu državu, „dobri programi edukacije su oni koji privlače međunarodna ili nacionalna sredstva, kao i polaznike“.⁷ U idealnom slučaju, najbolji primjer edukacije bi bio onaj koji koristi teoretska znanja s potencijalom da u radu pokrene druge i koji proizvodi višestruki efekt u borbi protiv korupcije. Dakle, tek je potrebno obaviti stručno ocjenjivanje kvalitete i učinka obrazovanja o borbi protiv korupcije u sektoru visokog obrazovanja. Takav ambiciozan zadatak zahtijevat će intenzivne napore na prikupljanju i analizi podataka, kao i sustavan pristup koji će u obrazovanju povezati ponudu i potražnju.

S obzirom na navedeno, ovaj dokument predstavlja pokušaj predstavljanja konkretnih obrazovnih inicijative o borbi protiv korupcije koje su poduzele različite države, odnosno fakulteti i NVO-i kako bi unaprijedili obuku o borbi protiv korupcije i stvorili svijest o toj borbi. Razlog koji leži u osnovi ovog izbora je pružanje uvida u primjere novog pristupa edukaciji ove vrste (ekonomska analiza korupcije i borbe protiv korupcije – Univerzitet Oxford), koja uključuje multidisciplinarnu i multiperspektivnu viziju obrazovanja o borbi protiv korupcije (Europski univerzitet Viadrina u Frankfurtu, Njemačka, i Centralnoeuropski univerzitet u Budimpešti, Mađarska), predstavlja projekte u visokom obrazovanju većih razmjera koje financiraju donatori (Italija, Litvanija), kao i inicijative s visokim stupnjem održivosti koje su međunarodno priznate (Hong Kong).

S obzirom na to da ne postoji najbolji način za borbu protiv korupcije, odnosno nema najboljeg načina za tu borbu kroz obrazovanje, kao i zbog transnacionalne prirode korupcije u svijetu, razmjena iskustava o konkretnim obrazovnim praksama u borbi protiv korupcije ostaje važan način koji će pomoći praktičarima u BiH da razviju

⁷ Ibidem.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

primjenjivo znanje. Pretvaranje ovog „knjiškog“ znanja u primjenjivu obrazovnu inicijativu u borbi protiv korupcije ostat će važan izazov za sve aktere: akademsku zajednicu, kreatore politika i nevladine organizacije, koje moraju pronaći odgovarajuće mjesto za edukaciju o borbi protiv korupcije u širem kontekstu izgradnje kapaciteta.

1. Ujedinjeno Kraljevstvo

Studij „Političko-ekonomska analiza korupcije i borbe protiv korupcije“, koji je ponudio Univerzitet Oxford, predstavlja inovativan model akademske discipline usmjerene na borbu protiv korupcije koji je u skladu s najnaprednijim pristupima političkoj i ekonomskoj analizi korupcije i borbe protiv nje. On bi mogao poslužiti kao primjer koji će i drugi slijediti. Studij „se temelji na pretpostavci da je donedavno većina aktivnosti u borbi protiv korupcije bila usmjerena na donošenje zakona i propisa protiv korupcije. Ovaj pristup je ocijenjen kao relativno neproductivan jer ti zakoni nisu bili podjednako „poticajni“ ni za one koji ih primjenjuju niti za one koji se bave korupcijskim transakcijama. Ocijenjeno je da shvaćanje korupcije kao ekonomskog fenomena i metode za smanjenje korupcije zahtijevaju političko-ekonomsku analizu. U tim okolnostima je cilj studija analiza korupcije i borbe protiv korupcije ne samo kao tržišnog neuspjeha, nego i kao državnog neuspjeha, i traženje efikasnih pristupa za smanjenje korupcije. Kako korupcija predstavlja izuzetno zanimljiv ekonomski fenomen, studij koristi temu korupcije za analizu mnogih područja ekonomije. Nastavni plan i program kombinira predavanja, male diskusije u seminarima, studentske prezentacije, praktičnu obuku i analizu konkretnih predmeta. Plan i program čine dva glavna dijela koji se odnose na političko-ekonomsku analizu korupcije (I. dio) i političko-ekonomsku analizu borbe protiv korupcije (II. dio).

2. Njemačka

Europski univerzitet *Viadrina*

„Kultura korupcije u suvremenom svijetu“ ljetna je škola koju nudi Ljetni univerzitet Viadrina u uskoj suradnji s organizacijom *Transparency International* iz Berlina i etabliranim akademskim institucijama kao što su Humboldtov univerzitet u Berlinu, Centar za proučavanje suvremene historije u Potsdamu i Europska škola za menadžment i tehnologiju u Berlinu. Na temelju pretpostavke da postoji nedostatak općih teorija i komparativnih istraživanja koja objašnjavaju ovaj fenomen, iako je stručna literatura o korupciji u porastu, studij ima za cilj rješavanje ovog problema. Postavljena su sljedeća pitanja: Zašto su neka društva i kulture više pogođene korupcijom od drugih? Koje su njene dugoročne ekonomske i socijalne posljedice? Da li korupcija zaista raste ili raste svijest o tom fenomenu? I na kraju: Kako lideri u politici i privredi mogu efikasno sprečavati korupciju i kako se mogu boriti s korupcijom? Ovo je škola koja traje dvije sedmice u toku ljeta i otvorena je za napredne studente i mlade istraživače iz oblasti društvenih nauka, ekonomije, humanističkih nauka i prava. Škola kombinira multidisciplinarna saznanja sa strogo komparativnim pristupom i povezuje rasprave iz ekonomije, antropologije, historije,

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

prava, sociologije i političkih nauka te istražuje empirijske rezultate iz prošlosti i sadašnjosti. Nastavni plan i program je uglavnom usmjeren na Europu i tranzicijska društva u bivšim socijalističkim zemljama. Analiziraju se, međutim, i primjeri iz drugih dijelova svijeta. Nastavno osoblje čine ugledni naučnici iz različitih oblasti i akademskih institucija. U središtu programa je teorijska obuka i istraživanje, a pravna i praktična pitanja plana borbe protiv korupcije rješavaju se u posebnim radionicama uz pomoć stručnjaka iz domena politike, privrede i javne uprave.

Univerzitet *Passau*

Studij „Ekonomika korupcije – univerzitetska edukacija o dobrom upravljanju i reformi“ zajednička je inicijativa Univerziteta u *Passau*, u Njemačkoj, i organizacije *Transparency International* iz Njemačke. U svome sadašnjem obliku predaje se na Univerzitetu *Passau* od 2004. godine. Ovaj međunarodni studij je zamišljen kao početna faza za magistarski studij na ovom univerzitetu. Studenti koji upisuju magistarski studij iz međunarodne ekonomije i privrede mogu odabrati kao glavnu oblast „Upravljanje, institucije i borba protiv korupcije“. Sudjelovanje poznatih praktičara u području borbe protiv korupcije kao predavača pridonosi njegovoj visokoj kvaliteti.

Studij se temelji na pretpostavci da su edukacija i kvalificirani praktičari, istraživači i studenti u oblasti borbe protiv korupcije sve više traženi i neophodni, ali je studij još uvijek u povojima. Autori priznaju da već dugi niz godina izrađuju program obuke čiji je cilj ispuniti tu prazninu, premostiti jaz između teorije i prakse. Smatra se da analiza političkih, ekonomskih i organizacijskih poticaja korupcije omogućava polaznicima da dobro shvate koje sile utječu na pojavu ove pošasti. Predstavljeni su najistaknutiji modeli za reformu koji nastoje efikasno zaustaviti korupciju i umanjiti negativne učinke kazni i propisa.

Ovaj međunarodni studij je ponuđen na *pro bono* osnovi. Usmjeren je na kreatore politika i praktičare u oblasti borbe protiv korupcije, kao i na studente osnovnih i postdiplomskih studija i nastavno osoblje u društvenim naukama. Interaktivni alati poput igara, poster prezentacija i analiza konkretnih predmeta koriste se da angažiraju učesnike i upoznaju ih s aktualnim izazovima i znanjem.

3. Mađarska

Centralnoeuropski univerzitet ⁸

U septembru 2004. godine Centar za političke studije⁹ otvorio je magistarski studij javnih politika po programu CEU-a koji je nakon dvije uspješne akademske godine, u augustu 2006. godine, postao

⁸ Centralnoeuropski univerzitet (CEU) institucija je na kojoj se nastava odvija na engleskom jeziku i nalazi se u Budimpešti, u Mađarskoj, a misija mu je promocija vrhunske obrazovanosti i razvoj otvorenih društava u Srednjoj i Istočnoj Evropi, bivšem Sovjetskom savezu i drugim novim demokracijama. Navedene prakse u obrazovanju o borbi protiv korupcije mogu poslužiti kao primjer sofisticiranog korištenja interdisciplinarnog i multiperspektivnog pristupa borbi protiv korupcije kroz edukaciju.

⁹ Centar za političke studije (CPS) radi na dobivanju bolje vlasti i uprave u Srednjoj i Istočnoj Evropi i bivšem Sovjetskom savezu kroz nastavu i istraživanja javne politike. Nalazi se na Centralnoeuropskom univerzitetu i provodi istraživačke projekte, razvija materijale za nastavu i obuku, te u suradnji s institutom Otvoreno društvo sponzorira istraživanja općih politika u tranzicijskim demokracijama i demokracijama u nastajanju. Centar se zalaže za razvoj autohtonih kapaciteta za opće politike i nudi *online* biblioteku s istraživačkim radovima općih politika iz regije. Kao aktivan član nekoliko mreža za opće politike, Centar organizira konferencije, radionice i javne događaje da bi potaknuo interakciju između akademika, instituta za opće politike i kreatore politika i promovirao razmjenu znanja i najboljih praksi. Aktivnosti centra su interdisciplinarne, komparativne i usmjerene prema preporukama za opće politike i njihove praktične rezultate.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

novoosnovani Odjel za javnu politiku.¹⁰ Od akademske 2004./2005. godine do sada predmet *Korupcija i kontrola korupcije* je dio nastavnog plana i programa ovoga magistarskog studija.¹¹

Ovaj interdisciplinarni studij uvodi proučavanje korupcije i njezine kontrole. Približavajući problem korupcije s multiperspektivnog gledišta, svrha ovog studija jeste da ovu temu podvrgne sustavnom istraživanju, kombinirajući spoznaje iz nekoliko različitih perspektiva, uključujući političke nauke, ekonomiju, sociologiju i javno upravljanje. Ovaj predmet se oslanja na akademsku literaturu, kao i na širok spektar strateških dokumenata, međunarodnih analiza konkretnih predmeta i *online resursa* s namjerom da učesnike izloži „stvarnim“ iskustvima s korupcijom i kontrolom korupcije u raznim kulturnim, političkim i institucionalnim kontekstima. Istovremeno se očekuje da će se studenti oslanjati na vlastita iskustva i znanja iz zemalja u razvoju te zemalja koje prolaze ili su nedavno prošle proces demokratizacije. Suština studija obuhvaća sljedeća glavna područja:

- *Priroda, uzroci i posljedice korupcije.* Pažnja će se više usmjeriti na oblike korupcije u upravi i birokraciji nego na političku korupciju na visokoj razini. Sljedeća pitanja će biti obuhvaćena raspravom na nastavi: Je li korupcija rezultat slabih institucija? Je li ona neizbježan nusproizvod siromaštva i niskoga ekonomskog razvoja? Može li to biti njen uzrok? Je li posljedica slabosti ili odsutnosti odgovarajućih pravosudnih sustava, pravnih instrumenata ili izvršnih mehanizama?
- *Mjerenje i analitičke metode za određivanje težine problema korupcije,* uključujući kritičnu ocjenu postojećih mjernih alata.
- *Mehanizmi kontrole.* Korupcija se prečesto analizira kao životna činjenica a manje se napora ulaže na određivanje potencijalnih strategija za ograničavanje njenog pojavljivanja i za upravljanje njenim posljedicama. Korupcija najviše pogađa siromašne i ugrožene, ali neki naučnici tvrde da njeni učinci nisu jednako ili isključivo negativni po društvo u cjelini. Da li, kada i koliko korupcija može i treba biti pod kontrolom, dakle, još je jedan važan set pitanja. Studij će istražiti strategije za obuzdavanje i kontrolu korupcije analizirajući primjere iz međunarodne prakse i konkretne predmete na nacionalnoj razini. Studenti će također analizirati ulogu međunarodnih organizacija i civilnog društva u projektiranju reformi i inicijativa prilagođenih specifičnim okolnostima i problemima.
- *Razvoj pristupa kontroli korupcije koji je usmjeren na probleme kombinacijom disciplinskih perspektiva i analitičkih okvira.* Najvažniji ishod učenja tokom studija treba da bude integracija disciplinskih perspektiva i analitičkih metoda u praktične strategije kontrole i politika za slučajeve iz stvarnog života o kojima se raspravljalo na nastavi.

Ljetni univerzitet CEU-a

U suradnji s NVO-om *Tiri Network* iz Londona i Centrom za političke studije Centralnoeuropskog univerziteta iz Budimpešte,¹² predmeti *Strateška kontrola korupcije i organizacijski integritet*¹³ i

¹⁰ <http://web.ceu.hu/dpp/index.htm>.

¹¹ <http://web.ceu.hu/dpp/courses/0708.htm>.

¹² <http://www.ceu.hu/sun>

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

Reforma integriteta - strategije i pristupi postali su dio nastavnog plana i programa Ljetnog univerziteta CEU-a. Studiji su namijenjeni menadžerima, specijalistima interne kontrole, organizacijama civilnog društva, kao i naprednim studentima na doktorskim studijima i profesorima koji osmišljavaju slične studije na matičnim univerzitetima. Četvrta godina održavanja studija odvija se pod nazivom „Reforma integriteta – strategije i pristupi“.¹⁴ Po svom opisu, to je intenzivni napredni studij koji se kritički bavi izazovima reforme integriteta i strateške kontrole korupcije. Oslanjajući se na interdisciplinarnu naučnu perspektivu i lekcija naučene u praksi, predstavlja jedan od rijetkih ciljanih, primijenjenih, pa ipak konceptijski utemeljenih napora koji su trenutno dostupni na međunarodnoj razini za analizu korupcije i borbe protiv korupcije. Teme koje se obrađuju uključuju pitanja koja se provlače kroz cijeli studij, kao što su definicija, mjerenja i metodologija istraživanja, a također i druga područja kao što su pristup informacijama, fiskalna transparentnost i procjena i upravljanje rizikom. Studij ima za cilj upoznati polaznike s temeljnim faktorima strateškoga i kritičkog pristupa za učinkovite i održive kontrole korupcije i organizacijski integritet. Sljedeća pitanja su obuhvaćena studijem: učenje o tome kada i na koji način se treba fokusirati na ljude, standarde i vrijednosti, a kada na institucionalne sustave, strukture i poticaje; međunarodni pravni instrumenti koji su na raspolaganju provodiocima reforme pomoću jednog od njihovih glavnih arhitekata; potencijal i ograničenja mjerenja, pokazatelji i istraživanja korupcije; strateško javno upravljanje i analize rizika; specifične okolnosti koje bi mogle dovesti do nastajanja određenih oblika korupcije; redosljed, vodstvo, vrijeme i održivost reformskih procesa; uloga kulture, društvenih vrijednosti i stavova u komparativnoj perspektivi; iskustvo, opseg i ograničenja primjene poslovne etike u proteklom desetljeću i ranije te implikacije na reformu javnog integriteta; makro i mikroekonomije korupcije; alati dostupni eksternim provodiocima reformi i kako ih interni provodioci reformi također mogu primijeniti.

E-učenje

Studij „Reforma integriteta – strategije i pristupi“ ima stranicu na internetu zaštićenu lozinkom, koja omogućava da fakultetsko osoblje i polaznici stvore učinkovitu *online* akademsku zajednicu prije nego što ljetni studij počne s radom. Pristup stranici e-učenja je omogućen samo fakultetskom osoblju i polaznicima. Nakon završetka studija, Ljetni univerzitet održava stranicu studija kao stranicu za bivše studente preko koje studenti i profesori mogu da se umrežavaju.

5. Litvanija

Borba protiv korupcije kroz obrazovanje prepoznata je kao jedan od glavnih prioriteta litvanske vlade. Prema tome, litvanski *Nacionalni program suzbijanja korupcije* (koji je usvojio Seimas 17. januara 2002. godine) i litvanski *Zakon o sprečavanju korupcije* stavljaju veliki naglasak na prevenciju

¹³ *Tiri* – (upravljanje / mreža) novi je neprofitni centar izvrsnosti specijaliziran za edukaciju o borbi protiv korupcije, mjerenju i razvoju efikasnih, dugoročnih politika i postupaka za borbu protiv korupcije, sa sjedištem u Londonu. www.tiri.org.

¹⁴ <http://www.sun.ceu.hu/02-courses/course-sites/integrity/index-integrity.php>.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

korupcije i posebno na ulogu javnog obrazovanja. Da bi se provelo gore navedeno, projekt pod nazivom „Sprečavanje korupcije kroz edukaciju, informiranje i podizanje svijesti“¹⁵ usmjeren je na pripremu edukacije o borbi protiv korupcije na višim školama. Projekt je podržao UNDP i Vlada Republike Litvanije, a koordinaciju je vršila Specijalna istražiteljska služba. Projektni partneri su bili Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Litvanije, Fond za otvoreno društvo iz Litvanije, Centar za modernu didaktiku, litvanski univerziteti, organizacije mladih, firme za odnose s javnošću, Glavna izborna komisija Republike Litvanije. Preciznije rečeno, realizaciju konkretnog potprojekta vezanog za obrazovanje o borbi protiv korupcije za više škole pod nazivom „Priprema edukacije o borbi protiv korupcije na višim školama“ koordinirao je Centar za modernu didaktiku. Rezultati projekta su imali za cilj uspostavljanje dugoročnih temelja za podizanje svijesti o borbi protiv korupcije kroz edukaciju mladih. Module za obrazovanje o borbi protiv korupcije izradili su predavači iz šest litvanskih visokih škola (Univerzitet *Vilnius*, sociologija; Fakultet *Kaunas*, pravo; Univerzitet *Siauliai*, javna uprava; Pedagoški fakultet *Vilnius*, sociologija; Univerzitet *Vytautas Magnu*, pedagogija; Pedagoški fakultet *Vilnius*, edukologija). Oni su usmjereni prema društvenim naukama kao akademskim područjima osnovnih ili magistarskih studija. Osnovne ili magistarske studije o borbi protiv korupcije koje su izrađene u okviru projekta mogu biti uključene u program visokoškolskih ustanova tako što će biti prilagođene njihovim specifičnom profilu. Općenito studij se sastoji od dva modula (u trajanju oko 36 i 48 školskih sati). Prvi modul uključuje teme o pojmu korupcije, praksama i oblicima korupcije, analizi „negativne globalizacije“ i dimenziji te efektima specifičnim za navedenu državu. Drugi modul je posvećen prevenciji korupcije, s naglaskom na razvoj civilnog društva, podizanje svijesti i provođenje zakonskih propisa i standarda. Moduli su usmjereni na definiranje korumpiranih struktura i određivanje uzroka njihovog ponašanja – analizu negativnih aspekata globalizacije, modernizacije i integracije, kao i njihov odnos s procesima koji se odvijaju u Litvaniji, te preventivne aspekte u pogledu korupcijske prakse, s posebnim naglaskom na razvoj civilnog društva, podizanje nacionalne svijesti i pružanje podrške / poštovanja organima za provedbu zakona. Razrađeni su programi integriranih i izbornih predmeta i prošireni planovi predavanja. Predstavljene su mogućnosti za obrazovanje o borbi protiv korupcije u nastavnim planovima i programima društvenih nauka. Materijale su pripremili učesnici projekta prema zahtjevima njihovih visokoškolskih ustanova a prilagođeni su posebnostima nastavnih predmeta.

6. Poljska

Što se tiče druge faze *Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije*, proširujući broj institucija na visoko obrazovanje, Ministarstvo nacionalnog obrazovanja i sporta, u *suradnji s univerzitetima i nevladinim organizacijama*, dobilo je zadatak da „među rektorima popularizira ideju o suzbijanju djela korupcije i potrebu da se ona uključi u obrazovne programe na različitim akademijama“. U ovom trenutku je u Poljskoj, kao i u mnogim drugim zemljama, slika obrazovanja o borbi protiv korupcije u

¹⁵ Pogledati II. dio za više informacija.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

visokom obrazovanju fragmentirana. Rezultati anketa pokazuju da „među programima u visokom obrazovanju samo studiji o etici obuhvaćaju problem korupcije“.¹⁶ Pažljiviji pogled, međutim, na nastavne planove i programe poljskih javnih univerziteta, pravnih i fakulteta javne uprave, otkriva znatne razlike u obliku i sadržaju predmeta u vezi s etikom, odnosno etikom i pravom, pravnom etikom, etikom u javnoj službi, etikom u pravnoj službi, etikom u državnoj službi, etikom, pravom, moralom itd. Osim toga, tema borbe protiv korupcije integrirana je u razne teme unutar nastavnog plana i programa javne uprave, a u vezi s teorijom javne uprave, kriminologijom, privrednim kriminalom i pranjem novca.¹⁷ Kako je rečeno, navedeni predmeti imaju barem jedan modul koji se bavi korupcijom. Korak naprijed prema uvođenju borbe protiv korupcije kao posebne akademske teme napravljen je na Univerzitetu *Białystok*. On nudi studij *Administrativne metode za borbu protiv korupcije u javnoj upravi*. Slična je situacija i u privatnim visokoškolskim institucijama u Poljskoj.¹⁸ Teme srodne etici, etika u javnoj upravi, poslovna etika, profesionalna etika, etika u upravi – postale su obavezni dio nastavnog plana i programa za pravne i upravne fakultete.

7. Bugarska

Univerzitet u Sofiji

Dobru praksu u obrazovanju o borbi protiv korupcije napravile su partnerske nevladine organizacije u okviru programa za grantove koji se daju civilnom društvu za borbu protiv korupcije *Koalicije 2000*. NVO-i su tokom projekata testirali nove modele i metode za nastavu o borbi protiv korupcije u srednjoj školi, pripremu budućih profesora za građansko obrazovanje i obrazovanje o borbi protiv korupcije na fakultetima, izvannastavne aktivnosti koje uključuju posjete učenika i studenata javnim institucijama itd. Ti projekti su također sadržavali provođenje istraživanja za ocjenu razine korupcije u ustanovama za visoko i srednje obrazovanje i za ocjenu prednosti od uvođenja obrazovanja o borbi protiv korupcije u srednje škole. Rezultati istraživanja ukazali su na značajan interes koji su o ovom problemu iskazali studenti, roditelji, nastavnici i uprave. Suradnja *Koalicije 2000* s Odjelom za informiranje i stručno usavršavanje nastavnika i profesora s Univerziteta *St. Kliment Ohridski* iz Sofije rezultirala je 2004. godine uvođenjem novog programa za kontinuirano obrazovanje nastavnika i profesora o temi: *Transparentna učionica – aspekti edukacije i obrazovanja o borbi protiv korupcije*. U okviru *Koalicije 2000*¹⁹ razrađena su dva obrazovna programa za provedbu programa „Civilno društvo protiv korupcije“,²⁰ s pet tematskih modula obrazovanja o borbi protiv korupcije, i to: „Korupcija kao društveni fenomen“, „Korupcija i strategije za borbu protiv korupcije u javnoj sferi“, „Strategije za

¹⁶ Poljska (Slučaj 1.), Krzysztof Witkowski, Malgorzata Poliwka-Pacana, Andrzej Rozmus, u *Programima za edukaciju o borbi protiv korupcije u Centralnoj i Istočnoj Europi*, Vijeće Europe, uredio Bryane Michael, str. 44.

¹⁷ Pogledati Dodatak 9: *Poljski javni fakulteti: pravni fakulteti i javna uprava*, str. 95, Programi za edukaciju o borbi protiv korupcije u Centralnoj i Istočnoj Europi, Vijeće Europe, uredio Bryane Michael.

¹⁸ Pogledati Dodatak 11: *Privatne institucije visokog obrazovanja u Poljskoj*, str. 95, Programi za edukaciju o borbi protiv korupcije u Centralnoj i Istočnoj Europi, Vijeće Europe, uredio Bryane Michael.

¹⁹ *Koalicija 2000* je inicijativa nekoliko bugarskih nevladinih organizacija koje rade na borbi protiv korupcije kroz proces suradnje vladinih institucija, nevladinih organizacija i pojedinaca izradom *Akcionog plana za borbu protiv korupcije* u Bugarskoj i provedbom kampanje i sustava praćenja. *Koalicija 2000* je proces započela u martu 1997. godine kao rezultat inicijative Centra za proučavanje demokracije i niza drugih bugarskih nevladinih organizacija, uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj, te je službeno pokrenuta 7. aprila 1998. godine.

²⁰ Pogledati „Obrazovanje o borbi protiv korupcije i građansko suprotstavljanje korupciji na Univerzitetu *Sv. Kliment Ohridski*, *Koalicija 2000*, Socijalni dijalog, Sofija, 2005.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

borbu protiv korupcije u privredi“, „Civilno društvo protiv korupcije“ i „Međunarodna suradnja u borbi protiv korupcije“. Oni su namijenjeni studentima 2. i 3. godine pedagogije i društvenih djelatnosti na Univerzitetu u Sofiji. Cilj je obogatiti i ažurirati plan i program obuke budućih nastavnika, profesora, socijalnih radnika i školskih savjetnika kako bi im bilo omogućeno da kasnije pozitivno utječu na stavove bugarske omladine da se protivi korupciji. Konkretnije, moduli razrađeni u okviru projekta pod nazivom „Obrazovanje o borbi protiv korupcije i građansko suprotstavljanje korupciji na Univerzitetu Sv. Kliment Ohridski“ bavi se sljedećim temama:

- *Korupcija kao društveni fenomen* – posvećena je općim pitanjima korupcije, definiciji korupcije, razlikama između korupcije i mita te aktivne i pasivne korupcije;
- *Korupcija i strategije za borbu protiv korupcije u javnoj sferi* – bavi se financiranjem političkih stranaka, korupcijom u izvršnoj vlasti i državnoj upravi i obuhvaća nacionalne strateške dokumente za borbu protiv korupcije;
- *Strategije za borbu protiv korupcije u privredi* – pažnju posvećuje korupciji u privredi, korupciji u javnim nabavkama, licenciranju i registraciji;
- *Civilno društvo protiv korupcije* – analizira ulogu medija i građanskih organizacija u borbi protiv korupcije;
- *Međunarodna suradnja protiv korupcije* – odnosi se na međunarodne dokumente i inicijative za prevenciju korupcije i sudjelovanje Bugarske u tim aktivnostima.

Glavni obrazovni materijal koji se koristi je *Priručnik za borbu protiv korupcije*, koji je 2003. godine izradila i objavila *Koalicija 2000* s ciljem da odražava nove prioritete u borbi protiv korupcije, a prilagođen je za nastavu na fakultetima.²¹ *Priručnik za borbu protiv korupcije* sadrži sljedeća poglavlja: *Korupcija kao društveni fenomen*, *Strategije za borbu protiv korupcije u javnoj sferi*, *Strategije za borbu protiv korupcije u privredi*, *Civilno društvo protiv korupcije*, *Međunarodne prakse u borbi protiv korupcije*.

8. Hong Kong

Odluka da se analiza predmeta Hong Kong uključi u ovaj dokument ima veze sa činjenicom da Hong Kong daje jedinstven primjer održivosti politike i obrazovanja o borbi protiv korupcije. Dakle, Hong Kong predstavlja školski primjer transformacije državne politike za borbu protiv korupcije u sustavnu i dosljednu aktivnost koja potiče i održava obrazovanje o borbi protiv korupcije u općim i visokim školama.

Kao produžetak napora uložениh u *Školski obrazovni program*, Neovisna komisija za borbu protiv korupcije (*Independent Commission Against Corruption – ICAC*) proširila je ovaj program na sve fakultete u Hong Kongu s ciljem bolje pripreme budućih profesionalaca i menadžera da razviju snažan osjećaj poslovne etike. Prioritet je dat studentima fakulteta za „stručne profesije“ i poslovne studije. Da bi se to postiglo, svi fakulteti su pozvani da uvedu barem jedan modul o etici kao obavezan za svoje

²¹ http://www.anticorruption.bg/eng/publications_other.htm.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

studente prve godine. Umjesto učenja o vrijednostima, naglasak je u predmetu stavljen na to da studenti steknu potrebne praktične vještine za analizu činjenica i budu mogli donijeti pravu odluku dok rješavanju etičke dileme.

Za razvoj potrebnih nastavnih materijala iskorišten je širok raspon profesionalne ekspertize. Ispostavilo se da je proces idealna demonstracija strategije ICAC-a da se uključe svi relevantni akteri na zajedničkoj platformi borbe protiv korupcije. Osim članova ICAC-a, pozvani su nastavnici i profesori, direktori škola, pedagozi, psiholozi, nevladine organizacije i oni koji rade s mladima da sudjeluju u procesu istraživanja, kreiranja, testiranja i proizvodnje tih nastavnih materijala. Krajnji proizvodi su materijali koji su dobro prilagođeni prilikama u Hong Kongu, karakteru i potrebama korisnika. Što se tiče univerzitetskih profesora, referentni materijali o etici izrađeni su da ih profesori mogu koristiti na fleksibilan način i po potrebi integrirati elemente profesionalne i menadžerske etike u svoje nastavne materijale. Komisija se za širenje svojih poruka ne oslanja isključivo na nastavnike i profesore. Ona vjeruje da je korisno ostvariti osobni kontakt i direktni dijalog s ciljnom grupom. Zbog toga je dogovoreno sa svim univerzitetima da osoblje ICAC-a vrši prezentacije studentima završnih godina. Te prezentacije su prilagođene specifičnim potrebama studenata i pokrile su ilustrativnim primjerima detaljno zakonske odredbe koje uređuju korupciju, prevare i druge nedopuštene radnje. Korištene su također analize konkretnih predmeta s osvrtom na razne akademske discipline kojima se bave studenti. Smatra se da je ovo pomoglo studentima da steknu potrebne vještine i znanje kako bi se mogli suočiti i nositi s brojnim iskušenjima na koja će vjerojatno naići u svojoj budućoj karijeri.

U nastavku je naveden jedan od brojnih primjera edukacije usmjerene na borbu protiv korupcije. To je *Postdiplomski program edukacije o borbi protiv korupcije*, koji pruža Škola za profesionalno i stalno obrazovanje Univerziteta Hong Kong, a koju podržava *Tiri (mreža upravljanja-pristupa-učenja)*. Za ovaj studij se kaže da je uveden kao odgovor na trenutnu globalnu zabrinutost zbog korupcije. Studij je koristan za studente, kao i za organe za borbu protiv korupcije, druge organe za provedbu zakona i sve javne i privatne organizacije jer im omogućava da steknu cjelovit uvid u teoriju korupcije i način na koji se Hong Kong uspješno bori protiv zla korupcije. Smatra se da po završetku studija studenti mogu napraviti efikasan strateški plan za zemlju ili organizacije za borbu protiv korupcije i da su dobili tehničko znanje i kompetenciju za istrage, prevenciju i javni obrazovni sustav koji se odnosi na borbu protiv korupcije.

Studij ima za cilj omogućiti polaznicima bolje razumijevanje uzroka i posljedica korupcije i njenog utjecaja na društvo i organizacije, naučiti ih da formuliraju efikasan strateški plan za borbu protiv korupcije, da koriste iskustva ICAC-a Hong Konga i njegovu uspješnu trostranu strategijom za borbu protiv korupcije koja uključuje *odvraćanje, prevenciju i edukaciju*, da dobiju tehničko znanje i kompetencije za istrage, prevenciju i obrazovanje koje se odnosi na korupciju. Polaznici su uglavnom iz biroa za odgovornosti ili komisija za borbu protiv korupcije. Do sada su bile zastupljene sljedeće države: Kanada, Singapur, Filipini, Pakistan, Indija, Istočni Timor, Nizozemska, Nigerija, Kenija, Zambija i Hong Kong. Nastavne metode obuhvaćaju predavanja, radionice, analize konkretnih predmeta, demonstracije, razmjenu iskustava, razgovore s fokus grupama, terenske posjete i promatračke ture.

V. Online edukacija o borbi protiv korupcije

1. Antikorupcijski resursni centar U-4

Antikorupcijski resursni centar U-4 osnovan je 2002. godine na inicijativu ministara za međunarodni razvoj iz Nizozemske, Njemačke, Norveške i Velike Britanije. Visoko na njihovom popisu prioriteta bila je borba protiv korupcije, njezin utjecaj na razvoj, a posebno nedostatak informacija o problemu i kako ga riješiti. Resursni centar za borbu protiv korupcije je centar za obradu informacija koji pruža informacije o korupciji, kako je spriječiti i boriti se protiv nje razvojem suradnje između osoblja šest bilateralnih donatorskih organizacija (partnerske organizacije U-4 su Norad – Norveška, DFID – Velika Britanija, CIDA – Kanada, GTZ, KfW, BMZ – Njemačka, MinBuZa – Nizozemska i SIDA – Švedska), tako da bi mogle riješiti pitanje korupcije na efikasan način u praksi. Centar U-4 prvenstveno prenosi znanje preko sveobuhvatne platforme znanja i dijaloga (<http://www.u4.no>) koja daje i općenite informacije o korupciji i metodama za kontrolu korupcije (npr. konvencije protiv korupcije), kao i informacije o pojedinim prioritetnim područjima istraživanja (npr. o političkoj korupciji). Nadalje, eksplicitnim i implicitnim projektima partnerskih organizacija za borbu protiv korupcije upravlja odvojena online baza podataka. Sekretarijat *Transparency International* u Berlinu odgovoran je za U-4 *helpdesk*. Online kursevi U-4 koriste iskustva stručnjaka i praktičara na terenu.

Nude se sljedeći online kursevi: *Osnove borbe protiv korupcije*, *Korupcija u upravljanju prirodnim resursima*, *Korupcija u zdravstvenom sektoru*, *Novac u politici: suzbijanje korupcije u političkim financijama*, *Razumijevanje Konvencije UN-a protiv korupcije*, *Korupcija u obrazovnom sektoru*, *Uvođenje pristupa zasnovanog na borbi protiv korupcije u rad sektora*. (<http://www.u4.no/training/>)

Osnove borbe protiv korupcije je kurs koji traje pet sedmica, s naglaskom na opća pitanja u rasponu od definicija, pojmova, uzroka i posljedica do borbe protiv korupcije, međunarodne suradnje i plana donatora. Usmjeren je na praktičare koji bi željeli dobiti opće znanje o utjecaju korupcije na rezultate razvoja. Kurs je namijenjen savjetnicima i voditeljima programa koji rade u razvojnim agencijama i vladama, posebno savjetnicima za demokraciju i upravljanje. Svako ko je odgovoran za pojedinosti utroška sredstva i kako njegovo postupanje smanjuje korupciju i povećava efikasnost programa imat će koristi od ovoga kursa. Polaznici su dužni sudjelovati u raspravama koje vode stručnjaci u tom području. Također je potrebno uraditi obavezne zadatke. Potrebno je minimalno 40 sati vremena u razdoblju od šest sedmica i stabilna internetska veza. (<http://www.u4.no/training/online-training/essentials-of-anti-corruption/>)

Uvođenje pristupa zasnovanog na borbi protiv korupcije u rad sektora je online kurs za osoblje bilateralnih razvojnih agencija koji traje tri sedmice pružajući put za integriranje borbe protiv korupcije u sektorske projekte, programe i politike kako bi se poboljšala sektorsko upravljanje i promoviralo ostvarenje sektorskih ciljeva. (<http://www.u4.no/training/online-training/introducing-anti-corruption->

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

approaches/)

Korupcija u zdravstvenom sektoru je kurs u trajanju od tri sedmice o uzrocima i posljedicama korupcije u zdravstvenom sektoru, problemima u sustavu snabdijevanja lijekovima, neformalnim plaćanjima i strategijama za smanjenje problema. Ovaj kurs se nudi u suradnji s Univerzitetom *Boston*, Školom za javno zdravlje, a usmjeren je na praktičare u zdravstvenom sektoru. Kurs je namijenjen savjetnicima i voditeljima programa u tome sektoru koji rade u razvojnim agencijama i vladama. Savjetnici za demokraciju i upravljanje također mogu imati koristi od znanja koje mogu steći na ovom kursu. Svi koji su odgovorni za utrošak sredstava i za način na koji njihov rad smanjuje korupciju a povećava efikasnost programa imat će koristi od ovog kursa. (<http://www.u4.no/training/online-training/corruption-in-the-health-sector/>)

Korupcije u obrazovnom sektoru je četverosedmični kurs s naglaskom na metodologiji rješavanja problema korupcije u ovom sektoru. Kurs se nudi u suradnji s Međunarodnim institutom za odgojno-obrazovno planiranje – IIEP UNESCO-a, a usmjeren je na praktičare u sektoru obrazovanja. Namijenjen je savjetnicima i voditeljima programa edukacije koji rade u razvojnim agencijama i vladama. Savjetnici za demokraciju i upravljanje također mogu imati koristi od znanja koje mogu steći na ovom kursu. Svi koji su odgovorni za utrošak sredstava i za način na koji njihov rad smanjuje korupciju, a povećava efikasnost programa imat će koristi od ovog kursa. (<http://www.u4.no/training/online-training/corruption-in-the-education-sector/>)

Novac u politici. Suzbijanje korupcije u financiranju političkih partija je kurs od tri sedmice s naglaskom na izazove koji proizlaze iz potrebe za financijskim sredstvima u izbornim procesima. Ovaj kurs je namijenjen praktičarima koji se bave izgradnjom demokracije i onima koji su zainteresirani da razumiju na koji način izborni procesi štete razvojnim programima. (<http://www.u4.no/training/online-training/money-in-politics-curbing-corruption-in-political-finance/>)

Razumijevanje UN-ove Konvencije protiv korupcije i na koji način ona utječe na suradnju u razvoju je novi kurs, u trajanju od četiri sedmice, za podizanje svijesti o tome šta *Konvencija* podrazumijeva i kako se može koristiti za promoviranje dobrog upravljanja u zemljama partnerima. Kurs pruža bolje razumijevanje zahtjeva koje *Konvencija UN-a protiv korupcije* (UNCAC) postavlja pred partnerske zemlje i kakav učinak može imati na reformu borbe protiv korupcije. Namijenjen je savjetnicima i voditeljima programa koji rade na primjeni *Konvencije UN-a protiv korupcije* u zemljama u razvoju ili u sjedištu. Praktičari koji su uključeni u borbu protiv korupcije također će imati koristi od ovog kursa.

(<http://www.u4.no/training/online-training/understanding-the-un-convention-against-corruption/>)

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

2. UNDP-ov online kurs na temu „Osnova borbe protiv korupcije i ljudskog razvoja“

Virtualna škola Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) nudi *online* kurs u trajanju od deset sedmica na temu „Osnova borbe protiv korupcije i ljudskog razvoja“, koji je počeo u septembru 2011. godine. Ovaj kurs je prva edukativna inicijativa UNDP-a; pruža analitičke i praktične alate za borbu protiv korupcije iz perspektive ljudskog razvoja i promovira komparativnu analizu korupcijske prakse širom svijeta. Opći cilj kursa je pružiti učesnicima osnovna konceptualna znanja, kao i analitičke i praktične vještine za programiranje u borbi protiv korupcije, uključujući ocjenu i mjerenje korupcije. Zainteresirani kandidati treba da rade na projektima / inicijativama u vezi s borbom protiv korupcije, transparentnosti i pitanjima ljudskog razvoja.

Polaznici se prvo moraju registrirati u bazi podataka *Virtualne škole* popunjavanjem *online* obrasca na sljedećem linku: <http://www.undpschool.org/en/component/users/?view=registration>.

3. GIACC

Centar za globalnu infrastrukturu u borbi protiv korupcije (GIACC) nezavisna je neprofitna organizacija koja pruža resurse koji mogu pomoći u razumijevanju, identifikaciji i sprečavanju korupcije u sektorima infrastrukture, izgradnje i inženjeringa. GIACC je razvio ovaj *online* edukativni modul pod nazivom „Prepoznavanje i izbjegavanje korupcije u sektoru infrastrukture“ kako bi pomogao korisnicima da postignu bolje razumijevanje korupcije u sektoru infrastrukture, izbjegniju korupciju, identificiraju je i rješavaju na odgovarajući način ako se suoče s njom.

Ovaj modul mogu koristiti pojedinci, ali i stručne institucije i organizacije, kao dio formalne obuke za svoje članove i zaposlenike. On je usmjeren prvenstveno na srednji i viši rukovodeći kadar, osobito na one koji su uključeni u javne nabavke, tendere, prodaju i marketing, projektiranje, upravljanje projektima, upravljanje potraživanjima, komercijalno upravljanje, financijsko upravljanje, pravo, poštivanje obaveza i unutrašnju reviziju. Načela bi se, međutim, mogla primijeniti na sve sektore, tako da ljudi iz drugih sektora također mogu imati koristi od ovog modula, koji je strukturiran kako slijedi:

- **1. dio – Zašto je edukacija o borbi protiv korupcije važna.** Ovaj dio kratko opisuje krivične i financijske rizike koje nosi korupcija za pojedince i organizacije, štete uzrokovane korupcijom i stepen vjerojatnosti da će se neka osoba susresti s korupcijom.
- **2. dio – Kratak pregled korupcije.** Ovaj dio kratko opisuje ono što se podrazumijeva pod korupcijom. Pojam „korupcija“ se koristi u širem smislu za mito, iznude, potplaćivanje, prevare, pronevjere, dosluh, zloupotrebu moći i pranje novca.
- **3. dio – Krivična djela korupcije.** Ovaj dio kratko opisuje elemente različitih krivičnih djela korupcije, daje primjere kako se ona mogu pojaviti i ispituje kako pojedinci i firme mogu

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

odgovarati za ta djela.

- **4. dio – Vodeći principi.** Ovaj dio navodi neke principe koji bi trebali biti usvojeni u svakodnevnom ponašanju jedne osobe kako bi se smanjio rizik da bude uvučena u slučaj korupcije.
- **5. dio – Etičke dileme.** U ovom dijelu je dato četrnaest etičkih dilema s kojima se čovjek može suočiti. Edukator treba uzeti u obzir reakciju učesnika na ove dileme, a zatim prijeći na odgovor u formi pružanja savjeta. (<http://www.giaccentre.org/onlinetraining.intro.php>)

Centar za globalnu infrastrukturu u borbi protiv korupcije (GIACC) i *Transparency International* (Velika Britanija) objavili su *Priručnik za edukaciju o borbi protiv korupcije*, koji je posebno izrađen za sektor infrastrukture, izgradnje i inženjeringa. Priručnik ima za cilj pomoći korisnicima da postignu bolje razumijevanje korupcije i kako je izbjeći. Mogu ga koristiti pojedinci i firme kao dio svoje korporativne edukacije. (<http://www.anticorruptionforum.org.uk/acffs/training/>)

VI. Rezultati istraživanja

U ovom izvještaju su predstavljeni različiti pristupi borbi protiv korupcije u općem i visokom obrazovanju, kao i putem obuke, uključujući *online* obuku na prilično opsežnom geografskom području, koje uključuje značajne kulturološke, političke i socijalne razlike, te u relativno velikoj i složenoj praktičnoj areni. Ovo široko geografsko područje predstavlja ograničenje koje pomalo otežava definiranje praktičnih rezultata i s njima povezanih preporuka i doprinosi tome da one imaju tendenciju postati općenitima. Ipak, mogu se izvući neki opći zaključci koje bi mogli imati na umu oni što izrađuju programe obuke kada razmatraju koja je odgovarajuća politika za rješavanje problema korupcije obrazovanjem i edukacijom. Završavamo s nekim zapažanjima i općim preporukama o tome kako fokusirano i sustavno obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije mogu postati efikasno sredstvo za NVO-e u sprečavanju korupcije:

- **Borba protiv korupcije obrazovanjem i edukacijom, priznate potrebe, raznolikost pristupa.** Potreba da se protiv korupcije bori obrazovanjem i edukacijom općenito je priznata u većini zemalja. Obrazovanje o borbi protiv korupcije vitalna je komponenta većine strategija za borbu protiv korupcije, uključujući i bh. *Strategiju za borbu protiv korupcije 2009.–2014.* Dobro informirani građani vjerojatno su efikasniji u sprečavanju korumpiranog i neetičkog ponašanja nego najsofisticiraniji kodeksi ponašanja, zakoni i propisi. Postoje, međutim, velike razlike između država u pogledu razine, oblika i fokusa obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije. Prvo, postoje značajne razlike između općega i visokog obrazovanja što se tiče uključivanja predmeta o borbi protiv korupcije u nastavni plan i program. U kontekstu općeg obrazovanja očito je da postoje pokušaji da se obrazovanje o borbi protiv korupcije uvede što je prije moguće. Kada je pristup sustavan, on obično ima za cilj ne samo podizanje svijesti nego i razvoj društvenih stavova i uključuje kognitivno restrukturiranje (stjecanje novih znanja i razmišljanje o postojećem znanju i iskustvu), afektivnu reakciju (formiranje vrijednosti, uvjerenja, osjećaja) i promjenu u načinu ponašanja. Dakle, obrazovanje o borbi protiv korupcije na školskoj razini uključuje demokratske vrijednosti u osobnom razvoju, što dokazuje njegov ključni značaj i jamči održivost na duge staze. Međutim, znatan dio napora vezanih za uvođenje edukacije o borbi

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

protiv korupcije u srednje i više škole više se odnosi na projekte nego na trajnu i sustavnu politiku pojedinih država. Što se tiče visokog obrazovanja, na većini fakulteta za javnu upravu i poslovnih fakulteta dobro poznatih univerziteta u Zapadnoj Evropi prevladavajuća praksa je da se pažnja posvećuje obrazovanju u domenu etike. Edukacija o borbi protiv korupcije na usmjerenim studijima još uvijek je vrlo fragmentirana. Programi za borbu protiv korupcije imaju tendenciju da pokazuju značajnu raznolikost u rasponu, od predmeta koji su specifično orijentirani na etiku do multidisciplinarnih studija korupcije i borbe protiv korupcije, u koje su uključene razne vrste ekspertize. Oblici koji se koriste pokazuju znatne razlike: od obaveznih predmeta uključenih u redovni nastavni plan i program do multiperspektivnih i multidisciplinarnih ljetnih škola uglavnom u suradnji s drugim univerzitetima i projektima. Na sličan način je i edukacija o borbi protiv korupcije raznolika kada su u pitanju konteksti ili edukatori, kreće se od opće obuke za podizanje svijesti o borbi protiv korupcije do modernijih, novijih borbi protiv korupcije putem specijaliziranih seminara prilagođenih specifičnim ciljnim skupinama.

Uključivanje civilnog društva. Postoje značajni dokazi koji potvrđuju sve aktivnije uključivanje nevladinih organizacija u izradu i realizaciju programa obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije. Održivost tih napora, međutim, ostaje pitanje jer su te aktivnosti u velikoj mjeri uokvirene projektima, a obično ih financiraju donatori. Civilno društvo je razvilo značajnu ekspertizu koja je vrijedan kapital za bilo kakve daljnje aktivnosti. Taj potencijal treba da prepoznaju nacionalne vlade i drugi zainteresirani akteri i računaju na njih. *Nevladine organizacije potiču edukaciju o borbi protiv korupcije na dvije razine.* Prvo, nevladine organizacije imaju za cilj promociju obuke vlastitog osoblja za borbu protiv korupcije, tako da se problem korupcije razmatra u svim projektima i u svim aktivnostima. Drugo, nevladine organizacije se koncentriraju na edukaciju i obrazovanje o borbi protiv korupcije kao na važan korak u pokušaju da na odgovarajući način riješe jedan takav kompleksan problem kao što je korupcija. Prikladno osmišljena i profesionalno realizirana edukacija o borbi protiv korupcije bitan je kamen-temeljac za borbu protiv korupcije i njenih štetnih učinaka.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

- **Nacionalni program za borbu protiv korupcije.** Što se tiče borbe protiv korupcije, čini se da je ključni prioritet za većinu zemalja definiranje obrazovnih prioriteta na nacionalnoj razini i izrada obrazovnih programa za borbu protiv korupcije u skladu s tim prioritetima. Kada prave nacionalne programe za edukaciju o borbi protiv korupcije, političari i administracija treba da odluče o integraciji različitih programa za tu borbu (u kojoj mjeri se borba protiv korupcije tretira kao zaseban kurs ili je integrirana u druge kurseve), opseg ponavljanja obuke, obim obuke (relativna težina / značaj obrazovanja o borbi protiv korupcije u odnosu na druge vrste obuke), razinu obuke (relativan značaj obrazovanja o borbi protiv korupcije koje nude srednje škole, više škole i fakulteti i ustanove za stručnu obuku), certificiranje programa za obrazovanja o borbi protiv korupcije, ocjena kvalitete (kvaliteta je i provođenje programa edukacije o borbi protiv korupcije koji se ocjenjuju ili vrednuju) i uloga univerziteta (uloga obrazovnih ustanova, a posebno fakulteta u poticanju svijesti o korupciji).²²
- **Sveobuhvatan i sustavan pristup.** Programi obuke o borbi protiv korupcije čine jedan sustav – bez obzira da li je to izričito navedeno ili se podrazumijeva. To donosi potrebu sveobuhvatnog pristupa upravljanju sustavom obrazovanja o borbi protiv korupcije u konkretnoj državi. Trenutni dokazi, međutim, pokazuju kako se većina nastojanja da se uvedu i održe obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije dešava u fragmentiranom i izoliranom okruženju, tako da je sustavnom pristupu teško ući u trag. Nakon individualnih postignuća obrazovnih ustanova i pojedinih država u pružanju obrazovanja o borbi protiv korupcije, potencijal za sinergiju napora, rezultata i učinaka još nije dovoljno istražen.
- **Pretvaranje obrazovne politike o borbi protiv korupcije u djelo.** Vlasti pokušavaju provoditi obrazovne strategije bilo direktnim nametanjem, odnosno kontrolom nad obrazovnim ustanovama ili indirektno, utječući na nastavni plan i program. Mora biti jasno da je uvođenje jednoobrazne edukacije svuda često previše teško. Šanse za uvođenje edukacije o borbi protiv korupcije njenim

²² Vidjeti Briane Michael, Eleanor Kennon, Jeppe Hansen, *Budućnost antikorupcijskih mjera u Litvaniji*, *Viesoji Politika ir Administravimas*, 2006. br. 16, na str. 14.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

nametanjem također se značajno razlikuju kod srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja. Ministarstava obrazovanja mogu kontrolirati srednje škole u većini slučajeva, ali su mogućnosti za direktan utjecaj države na više škole i fakultete vrlo ograničene. Čak je i u srednjem obrazovanju direktna kontrola nevladinih organizacija ili privatnih obrazovnih institucija složeno pitanje. Dakle, kako bi se uspješno uvelo obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije, oni koji kreiraju politike i donose odluke treba da razmotre odgovarajuća sredstva kako bi potaknuli promjene i prevladali administrativnu inertnost, konzervativne stavove i opće nepovjerenje u vezi s tim da li je takva nastava uopće potrebna.

- **Kontekst izgradnje kapaciteta.** Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije nisu zaseban segment, nego ga treba promatrati kao dio širih pristupa etici i građanstvu. Obrazovne aktivnosti na suzbijanje korupcije treba poduzimati imajući na umu širi strateški cilj. Potrebno je temeljito istražiti mogućnosti kombiniranja napora u području obrazovanja s drugim inicijativama za borbu protiv korupcije. Odgovarajuća razmjena relevantnog iskustva mogla bi dovesti do višestrukih efekata.
- **Osiguravanje kompatibilnosti s edukacijom o borbi protiv korupcije.** Obrazovanje o borbi protiv korupcije ne funkcionira u vakuumu. Važno je osmisliti obrazovanje za borbu protiv korupcije koje će biti kompatibilno s edukacijom i usavršavanjem koji se o tome organiziraju za druge ciljne grupe, osobito nevladine organizacije i javne službenike, jer je to način da se osigura kontinuitet procesa, stalno unapređenje znanja i vještina.
- **Zadovoljavanje ponude i potražnje.** Prevladavajući dokazi pokazuju da je obrazovanje o borbi protiv korupcije i u srednjem i visokom obrazovanju, kao i u nevladinom sektoru, zasnovano na financijama donatora i projektima pri čemu ponuda uvijek ne zadovoljava aktualnu potražnju. U tom kontekstu osmišljavanje obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije treba se temeljiti na identificiranim potrebama za obuku na način da se strana potražnje i strana ponude obrazovnih usluga podudare. Održivost izvan okvira projekata zahtijeva namjenski napravljen pristup organiziranja obrazovanja o borbi protiv korupcije u kome su potrebe pojedinih ciljnih skupina pažljivo i sustavno uzete u obzir.

- **Održivost obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije.** Izgleda da širom svijeta obuka o borbi protiv korupcije zavisi od međunarodne tehničke pomoći. Osim toga, izgleda da je integracija u Europsku uniju za neke zemlje u pozitivnoj korelaciji s obrazovanjem o borbi protiv korupcije. Postojeći dokazi, međutim, pokazuju da su mnogi seminari prekinuti ili su održani samo jednom u okviru nekog projekta. U takvoj situaciji uključivanje borbe protiv korupcije u studijski program određene obrazovne ustanove, koji je neovisan po definiciji, ne bi se uradilo uvođenjem predmeta u nastavni plan i program. Održivost u tom smislu zahtijeva stalno poboljšanje, tako da obuka o borbi protiv korupcije koja se pruža zadovolji konkretne potrebe i očekivanja primatelja obrazovne usluge. Stoga i najvažnije: stalno poboljšanje traži kontinuiranu predanost uprava obrazovnih ustanova pretvarajući politiku u akciju. Pristup po principu „od vrha ka dnu“ neophodan je. U slučaju da je prevladavajuće mišljenje protivno uvođenju obrazovanja o borbi protiv korupcije u nastavni plan i program, svaka relevantna inicijativa riskira da na dugoročnom planu doživi ograničenu održivost.
- **Monitoring provedbe i rezultata.** Kada vladini programi već postoje, nacionalna tijela za borbu protiv korupcije kao vlasnici procesa imaju važnu funkciju koordinacije i monitoringa. Kada se programi pojedinih obrazovnih ustanova, naročito programi fakulteta, usvoje i provode, monitoring rezultata, odnosno sudjelovanja, postaje kritičan za kontinuirano poboljšanje, odnosno ispunjenje zahtjeva i očekivanja studenata. Iskustvo pokazuje da monitoring provedbe i rezultata obrazovnih inicijativa za borbu protiv korupcije ostaje glavna oblast koju je potrebno poboljšati u većini zemalja i u većini projekata. Postoji u tome procesu jasna uloga za NVO-e, koji imaju potencijal da pojačaju odgovornost vlasti u slučaju da se obavežu vršiti intenzivniji monitoring borbe protiv korupcije.
- Važan je aspekt **efikasnosti obuke o borbi protiv korupcije:** da li polaznici mogu stečeno znanje koristiti u svome svakodnevnom radu. Njemačka razvojna agencija GTZ nedavno je provela anketu kod osoblja koje je sudjelovalo u *online* obuci U-4. Pokazalo se da 97 posto sudionika smatra korisnim sudjelovanje u obuci kako bi se usvojila znanja o korupciji i borbi protiv nje. I, što je još

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

zanimljivije, 90 posto ispitanika je navelo da oni također mogu koristiti stečeno znanje barem indirektno u praksi, na primjer, kao predznanje. Ipak, mnogi od sudionika su ukazali na poteškoće u stvarnoj primjeni znanja u praksi i istaknuli da bi stalna dodatna obuka bila korisna (GTZ 2007. *Factsheet: Online obuka o borbi protiv korupcije U-4*).

- **Praktičan fokus.** Prikladno osmišljena i profesionalno izvedena obuka o borbi protiv korupcije je kamen-temeljac borbe protiv te pošasti i njenih štetnih učinaka. Kako bi seminari bili efikasni, oni moraju kombinirati teorijska znanja s praktičnim iskustvom, tako da polaznici budu u mogućnosti prepoznati i riješiti etičke dileme u stvarnom životu i biti u mogućnosti efikasno suzbijati korupciju kada se s njom suoče.
- **Multidisciplinarnan i multiperspektivan pristup.** Trenutne obrazovne prakse pokazuju različitost pristupa obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije. U srednjoškolskom obrazovanju, iako multidisciplinarnan pristup nije jedini pristup koji se primjenjuje, ustaljeno je mišljenje da su multidisciplinarnost i integritet najefikasniji pristupi. O borbi protiv korupcije se ne treba učiti odvojeno od drugih disciplina jer je teško razumjeti temu korupcije a da se prvo ne razgovara o drugim temama ili bez korištenja pravnih, političkih, historijskih i ekonomskih pojmova. Većina projekata predstavljenih u izvještaju pokazala je da su društvene discipline (građansko obrazovanje, političke nauke, etika ili historija) najbolji kontekst za integriranje obrazovanja o borbi protiv korupcije. Nažalost, pristup integriranoga multidisciplinarnog programa je vrlo težak i zahtijeva vrijeme i iako je vrlo cijenjen kada je riječ o provedbi, često se odvojeni moduli izrađuju i uključuju u neki društveni predmet. Što se tiče visokog obrazovanja, tradicionalni oblik obrazovanja o etici ima svoje jedinstvene prednosti jer stvara zajedničko razumijevanje u pogledu vrijednosti usluge. Tako ono popunjava praznine ili zamjenjuje zastarjele naslijeđene vrijednosti. Najnoviji primjeri akademskih praksi svjedoče o trendu pristupanja pitanju korupcije s multiperspektivnog gledišta, kombinirajući spoznaje iz perspektiva različitih disciplina, uključujući političke nauke, ekonomiju, sociologiju i javno upravljanje.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

- **Upotreba modernih informatičkih tehnologija.** Prateći dokazi pokazuju da tek treba istražiti mogućnost korištenje modernih informatičkih tehnologija radi uvođenja različitih formata obrazovanja o borbi protiv korupcije i organiziranja seminara s učenjem na daljinu. U odnosu na stručno usavršavanje i prekvalifikaciju gdje su seminari s učenjem na daljinu usmjereni na borbu protiv korupcije već češće koriste, opće i visoko obrazovanje u većini zemalja općenito zaostaje u tom pogledu.
- **Izgradnja kapaciteta edukatora.** Pitanje kapaciteta je još uvijek neriješeno. Potreba da se razvije određena sposobnost za obučavanje iz oblasti borbe protiv korupcije prepoznata je u projektima u sektoru općeg obrazovanja, gdje su održani razni seminari za obuku edukatora. Osim evidentiranog broja osposobljenih edukatora, pitanje je u kojoj mjeri postojeći nacionalni stručnjaci za obrazovanje zadovoljavaju postojeće uvjete što se tiče kapaciteta edukatora i kako se ta sposobnost koristi, unapređuje i nadograđuje.
- **Komunikacija i koordinacija.** Komunikacija među različitim akterima, odnosno srednjim školama i fakultetima, državnim tijelima nadležnim za edukaciju o borbi protiv korupcije i nevladinim organizacijama koje u njoj sudjeluju, olakšala bi razmjenu iskustava i upoznavanje s dobrim praksama tako da se postojeće znanje efikasno iskoristi. Takva razmjena bi mogla povećati rezultate obuke. Kada programi već postoje, nacionalna tijela moraju pomoći u objavljivanju svojih ciljeva i rezultata i raditi na koordinaciji. Ta koordinacija napora učinit će glasnijom poruku koja se prenosi javnosti i generirati podršku i svijest.
- **Instrumenti za edukaciju o borbi protiv korupcije.** Ovi instrumenti predstavljaju kombinaciju informativnih dijelova i modula koji zahtijevaju aktivno sudjelovanje grupe, kao što su rasprave o analizama predmeta, igre ponašanja, prezentacija vlastitih iskustava ili istraživanja korištenjem postera, kao i rješavanje slučajeva i pisanje modula. Rasprave među sudionicima moraju također biti omogućene, npr. na neformalnim sastancima istovremeno sa seminarima.

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

- Edukacija se sve više shvaća kao **razmjena iskustava i sinergijski rad**. Edukacija o borbi protiv korupcije obično ne može dati gotova rješenja. Ono što daje edukator jeste potreban analitički okvir i znanje koji proizlaze iz iskustava drugih grupa, drugih zemalja itd. To omogućuje polaznicima da izrade, primijene i provedu vlastite strategije, koncepte i alate za borbu protiv korupcije koji su prilagođeni njihovoj specifičnoj situaciji. To također pokazuje temeljni značaj analiziranja povratnih informacija iz programa obuke o borbi protiv korupcije, a u cilju stalnog ažuriranja i poboljšanja metoda obuke i njenog sadržaja.

Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije suočavaju se s izazovom da se prilagode dinamičnom razvoju plana borbe protiv korupcije. Iako je relativno nov prioritet na svjetskom političkom planu, borba protiv korupcije već je doživjela značajan napredak. U usporednom pristupu, ilustriranom na sljedećoj tabeli, pravi se razlika između prvoga i drugog vala borbe protiv korupcije i naglašavaju neke temeljne razlike. U kontekstu obrazovanja i edukacije o borbi protiv korupcije to bi značilo da se pažnja sve više usmjerava na izgradnju kapaciteta, a pristup se sastoji u tome da se obrazovni program posebno izradi i provede u multidisciplinarnoj i multiperspektivnoj formi.

Usporedba prvoga i drugog vala borbe protiv korupcije

	Prvi val	Drugi val
Period	1990.	2000.
Fokus	Podizanje svijesti	Izgradnja kapaciteta
Prijem	Prepisivanje	Izrada po mjeri
Implementacija	Homogenost	Heterogenost
Glavni akteri	Međunarodne organizacije	Brojne nacionalne i lokalne organizacije

Izvor: autor Michael, 2004.

Raznolikost je u ovom izvještaju postala ključna riječ kojom se pokušavaju istaknuti značajni naponi na uvođenju borbe protiv korupcije u područje obrazovanja i edukacije. Različite pristupe odabranih zemalja, obrazovnih institucija i NVO-a stavili smo pod zajednički nazivnik *borbe protiv korupcije kroz obrazovanje*. U namjeri da se provede reforma borbe protiv korupcije kroz obrazovanje i obuku, važno je imati na umu da je to dugotrajan proces. K tome, to je ono što se ne događa u izolaciji nego

Najbolje iz prakse EU-a u obrazovanju i edukaciji o borbi protiv korupcije

u vrlo složenome političkom, ekonomom i društvenom kontekstu koji je također u razvoju.

To je ono što mora biti podržano s vrha i ono u čemu etički standardi i modeli ponašanja moraju biti pojačani na svim razinama. Kao što je ilustrirano brojnim primjerima, obrazovanje o borbi protiv korupcije može poprimiti različite oblike na različitim razinama. Između razina, međutim, postoji međuzavisnost, što će reći da pojedinačne uspješne, odnosno neuspješne inicijative na svakoj razini imaju kao posljedicu utjecaj na druge razine.

U početku, borba protiv korupcije putem obrazovanja može samo da se uhvati ukoštac s pitanjima na razini na kojoj bi to moglo biti najefikasnije ili gdje se smatra da bi donijela najveću dodanu vrijednost, potaknuta nacionalnim prioritetima, donatorskim inicijativama, pitanjima izvedljivosti i kapaciteta i imajući na umu značaj poticaja i slijeda. Da bi, međutim, bilo uspješno i održivo, obrazovanje o borbi protiv korupcije mora postati briga svih.